

AZERBAJCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAJCAN DEVLET İKTİSAT ÜNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

Neorealizm ve neoliberalizm

Hazırlayan
Tehmez İsgenderov
1417.02013

BAKÜ-2018

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ EĞİTİM BAKANLIĞI
AZERBAYCAN DEVLET İKTİSAT UNİVERSİTESİ
TÜRK DÜNYASI İŞLETME FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

LİSANS BİTİRME TEZİ

NEOREALİZM VE NEOLİBERALİZM

Hazırlayan

Tehmez İSGENDEROV

1417.02013

Danışman

Dr. Aqil MƏMMƏDOV

BAKÜ-2018

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

Kafedra “İqtisadiyyat və İşlətmə”

TƏSDİQ EDİRƏM

“ ___ ” _____ **2018**

BURAXILIŞ İŞİ ÜZRƏ VERİLMİŞ TAPŞIRIQ

“Türk Dünyası İşlətmə” fakültəsinin Beynəlxalq Münasibətlər
(Uluslararası İlişkiler) ixtisası üzrə

təhsil alan tələbəsi

Təhməz İsgəndərov Təbriz
(adı, soyadı, atasının adı)

Diplom işinin rəhbəri

Dr. Aqil Məmmədov Arif
(adı, soyadı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi)

1. İşin mövzusu Neorealizm və Neoliberalizm

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti tərəfindən təsdiqlənsin

“ ___ ” _____ **2018 il**

No

2. Tələbənin sona yetirdiyi işin kafedraya təhvil müddəti: 8 ay

3. İşin məzmunu və həcmi (izahı, hesabı və eksperimental hissəsi, yeni təhlilə ehtiyacı olan müəssisələr) Özet, Giriş, Birinci bölüm, İkinci bölüm, Üçüncü bölüm, Dördüncü bölüm, Sonuç, Kaynakça

4. Buraxılış işi üçün lazımı materiallar

Kaynakça

ARI, Tayyar, (2008). “Türk Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu Mu?”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C. 4, S. 13, ss. 17-38.

AYDIN, Kemal, (2014). “Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 8, ss. 213-239.

KAYA, Sezgin, (2008). “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, S. 3, ss. 83-111.

YALVAÇ, Faruk, (2011). “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 8, S. 29, ss. 71-99.

“İşlevselcilik, Yapısal İşlevselcilik (Sosyoloji), <http://sosyolojisi.com/islevselcilik-yapisal-islevselcilik-sosyoloji/5412.html> (erişim tarihi: 10.03.2018)

FUKUYAMA, Francis, (1992). *The End of History and the Last Man*, Harper Perennial, New York.

TEZEL, Emine, (2014). “Kenneth Waltz ve Neorealizm”, <http://www.tuicakademi.org/kenneth-waltz-ve-neorealizm/> (erişim tarihi: 07.03.2018)

5. Qrafik materiallarının siyahısı dəqiq göstəricilərlə (vacib cədvəl, çertyojlar, yaxud qrafiklər, nümunələr və s.)

6. Buraxılış işi üzrə məsləhətçinin soyadı, adı, atasının adı, elmi adı və dərəcəsi (diplom işinin ona aid olan hissəsini göstərməklə)
Dr. ELŞƏN MƏMMƏDLİ

7. Buraxılış işinin təqdimi üzrə təqvim planı:

Sıra No	İşin hissələrinin adı yetirilməsi	Qurtarma faizi (yerinə yetirilmə)	İşin yerinə müddəti	
			plan üzrə	faktiki
1.	Bölüm (Ekim 2017 – Kasım 2017)			
2.	Bölüm (Aralık 2017 – Ocak 2018)			
3.	Bölüm (Şubat 2018 – Mart 2018)			
4.	Bölüm (Nisan 2018 – Mayıs 2018)			

Buraxılış işinin rəhbəri Dr. Aqil MƏMMƏDOV

imza

Məsləhətçi Dr. ELŞƏN MƏMMƏDLİ

imza

Tapşırığı imza üçün qəbul etdim _____
(tələbənin imzası)

Tapşırığın qaytarılması tarixi “ _____ ” _____ 2018-ci il

Qeyd 1. Buraxılış işi üzrə verilmiş tapşırıq 2 nüsxədən ibarətdir. Nüsxənin biri tələbəyə verilir, ikincisi kafedrada qalır.

2. Hazırlanmış buraxılış işini tapşırıqla birlikdə tələbə DAK təqdim edir.

BURAXILIŞ İŞİNİN PLANI

ÖZET

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNİN TASNİFİ
SORUNU VE BÜYÜK TARTIŞMALAR YAKLAŞIMI**

1.1. İNSAN DOĞASI

1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE ‘BİLİMSEL’
VE ‘TARİHSEL’ GÖRÜŞLER

1.3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNİN
GEÇERLİLİĞİNİN SORGULANMASI VE ALTERNATİF
BAKIŞ AÇILARININ GELİŞTİRİLMESİ

İKİNCİ BÖLÜM

NEOREALİZM VE YAPISAL YAKLAŞIM

2.1. KAVRAM OLARAK NEOREALİZM VE KENNETH WALTZ

2.2. GÜÇ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

2.3. YAPI ANLAYIŞI

2.4. HEGEMONİK STABİLİTE TEORİSİ

2.5. İŞLEVSELÇİLİK

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİBERALİZM: KAVRAMSAL TARİH VE YAKLAŞIMLAR

3.1. KAVRAM OLARAK NEOLİBERALİZM

3.2. NEOLİBERALİZMDE GÜÇ OLGUSU

3.3. YARATICI YIKIM OLARAK NEOLİBERALİZM

3.4. NEOLİBERALİZM VE LİBERAL DEMOKRASİNİN SONU

3.5. YÖNETİŞİM PARADİGMASI VE NEOLİBERALİZM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEOREALİZM VE NEOLİBERALİZM:

ÇAĞDAŞ TARTIŞMANIN ŞARTLARI

4.1. İÇ/ULUSLARARASI POLİTİKA AYRIMI

4.2. SAVAŞ

4.3. NEO-REALİZMİN VE NEO-LİBERALİZMİN SOĞUK
SAVAŞA BAKIŞI

4.4. NEO-REALİZM/NEO-LİBERALİZM

TARTIŞMASINDA YÖNTEMİN ETKİSİ (1960-1980)

SONUC VE ÖNERİLER

KAYNAKLAR

ÖZET

I. Dünya Savaşı ardından özerk bir çalışma alanı olarak gelişmeye başlayan Uluslararası İlişkiler disiplini, önemli teorik tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmalar önce Realistler ve İdealist arasında başlamış, II. Dünya Savaşı sonrası Gelenekselciler (Realistler ve Liberaller) ile Davranışsalcılar arasında devam etmiştir. 1945-1980 yılları arasında dünyada baş veren olaylar Neorealizm ve Neoliberalizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ve diğer teorilerin her biri insan doğası, uluslararası ilişkiler sisteminin yapısı, tek kutuplu, çift veya çok kutuplu sistem ve sistemdeki stabilite, işbirliği, barış, savaş, güç elde edilmesi, sistemdeki aktörler gibi temel konularda farklı yaklaşımlar sergilemişler. Fakat bu teoriler de eleştirilere maruz kalmış ve 1990`larda Pozitivizm-Postpozitivizm tartışması gündeme gelmiştir. Özellikle 2008 yılında patlak veren küresel krizin ardından post-neoliberalizm terimi kullanılmaya başlamış ve refah devleti, iyi yönetim konuları önem kazanmıştır.

Bu kapsamda çalışma Uluslararası İlişkiler disiplinine konu olan Neorealizm ve Neoliberalizm teorilerini ve bu iki teori arasındaki tartışmalarla süregelen farklı yaklaşımları ve yöntemleri incelemektedir.

Anahtar kelimeler: uluslararası ilişkiler disiplini, teoriler, neorealizm, neoliberalizm, tartışma.

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	ii
ÖZET.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNİN TASNİFİ SORUNU VE BÜYÜK TARTIŞMALAR YAKLAŞIMI

1.1. İNSAN DOĞASI.....	3
1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE ‘BİLİMSEL’ VE ‘TARİHSEL’ GÖRÜŞLER.....	8
1.3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNİN GEÇERLİLİĞİNİN SORGULANMASI VE ALTERNATİF BAKIŞ AÇILARININ GELİŞTİRİLMESİ.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

NEOREALİZM VE YAPISAL YAKLAŞIM

2.1. KAVRAM OLARAK NEOREALİZM VE KENNETH WALT.....	20
2.2. GÜÇ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER.....	23
2.3. YAPI ANLAYIŞI.....	27
2.4. HEGEMONİK STABİLİTE TEORİSİ.....	30
2.5. İŞLEVSELÇİLİK.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİBERALİZM: KAVRAMSAL TARİH VE YAKLAŞIMLAR

3.1.	KAVRAM OLARAK NEOLİBERALİZM.....	37
3.2.	NEOLİBERALİZMDE GÜÇ OLGUSU.....	40
3.3.	YARATICI YIKIM OLARAK NEOLİBERALİZM.....	43
3.4.	NEOLİBERALİZM VE LİBERAL DEMOKRASİNİN SONU.....	46
3.5.	YÖNETİŞİM PARADİGMASI VE NEOLİBERALİZM.....	49

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEOREALİZM VE NEOLİBERALİZM: ÇAĞDAŞ TARTIŞMANIN ŞARTLARI

4.1.	İÇ/ULUSLARARASI POLİTİKA AYRIMI.....	52
4.2.	SAVAŞ.....	54
4.3.	NEOREALİZMİN VE NEOLİBERALİZMİN SOĞUK SAVAŞA BAKIŞI.....	58
4.4.	NEOREALİZM/NEOLİBERALİZM TARTIŞMASINDA YÖNTEMİN ETKİSİ (1960-1980).....	60
	SONUÇ.....	63
	KAYNAKLAR.....	67

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AB	Avrupa Birliği
CIA	Central Intelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
NATO	Northern Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler tarihsel açıdan Sümer Site devletleri arasındaki ilişkilere kadar götürülebilirse de, modern anlamda uluslararası ilişkiler disiplininin temeli 1648 yılında imzalanan Westphalia Antlaşmasına dayanmaktadır. 1648'den başlayarak uluslararası ilişkilerin kapsamı genişlemeye başlamış, aktörlerin sayısı artmış, sorunlar daha karmaşık hale gelmiş, çatışma ve işbirliği alanları çoğalmış ve bu durumu açıklayan farklı teoriler ve yaklaşımlar gündeme gelmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında teorik tartışma başlayan İdealizm ve Realizm gibi teorilerin temel konularını savaş, barış, çatışma ve işbirliği oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan ikinci tartışma Gelenekselciler ve Davranışsalcılar arasında oluşmuş ve esas olarak metodolojik tartışma olarak değerlendirilmiştir. Giderek büyüyen tartışma neorealizm ve neoliberalizmin oluşumunu tetiklemiştir. Neorealistlerle neoliberalistler uluslararası sistemin anarşik yapısı, işbirliği, çıkar veya mutlak kazanç, uluslararası güvenlik veya karşılıklı bağımlılık, kapasite veya beklenti ve anarşinin sonuçları gibi altı temel konu üzerinde farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlar. Çalışmanın amacı neorealizm ve neoliberalizm teorilerini anlamak, onların savundukları temel anlayışları ve kavramları açıklamak, aynı zamanda bu iki büyük teori arasında yaşanan tartışmanın temel hatlarını analiz etmektir.

Çalışmanın, “Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Tasnifi Sorunu ve Büyük Tartışmalar Yaklaşımı” adlanan birinci bölümünde insan doğası, farklı teorilerinin, özellikle realizm, liberalizm, neorealizm ve neoliberalizmin insan doğası ile ilgili yaklaşımları, uluslararası ilişkiler teorilerinde temel bilimsel ve tarihsel görüşler, bu görüşlerinin eleştirilmesi, geçerliliğinin sorgulanması ve alternatif bakış açıları araştırılmıştır.

Çalışmanın,“Neorealizm ve Yapısal Yaklaşım” adlanan ikinci bölümünde Neorealizm kavramı ve bu teorinin fikir babası olarak Kenneth Waltz`un çalışmaları, neorealizmde güç ve uluslararası ilişkilere bakış açısı, uluslararası ilişkiler sisteminin anarşik yapısı ile ilgili görüşleri, hegemonik stabilite teorisi ve sistem içerisinde var olan iki kutuplu sistemin stabiliyeti etkisi, aynı zamanda sistemdeki işbirliği imkanları ve işlevselcilik araştırılmıştır.

Çalışmanın, “Neoliberalizm: Kavramsal Tarih ve Yaklaşımlar” adlanan üçüncü bölümünde neoliberalizm kavramı, neoliberalizmin temel yaklaşımları, aynı zamanda güç anlayışına yaklaşımı, özellikle birçok düşünürler tarafından ABD`nin hegemonik çıkarlarına hizmet eden yaratıcı yıkım olarak değerlendirilmesi ve Adam Smith`in liberalizminden farklı olarak devletin rolünün tamamen azaltılarak bağımsız ve serbest bir ekonomi ilan etmesi, böylece belirli bireylere hizmet etmesiyle liberal demokrasinin sonunun getirilmesi, 21.yüzyıldan itibaren neoliberalizmin geçerliliğinin sorgulanması ve post-neoliberalizm düşüncesinin ortaya çıkması, yeni yönetim veya yönetim paradigmasının oluşumu incelenmiştir.

Çalışmanın,“Neorealizm ve Neoliberalizm: Çağdaş Tartışmanın Şartları” adlanan son bölümünde ise neorealizm ve neoliberalizm teorilerinin temel farkları ve savdukları temel yaklaşımlar arasındaki tartışma, özellikle savaş ve Soğuk Savaşa bu iki teorinin bakış açısı ve neorealizm ve neoliberalizm tartışmasındaki yöntem farklılıklarının etkisi araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNİN TASNİFİ SORUNU VE BÜYÜK TARTIŞMALAR YAKLAŞIMI

1.1. İNSAN DOĞASI

Çevresindeki herşeyi bilmeye çalışan insan, ilk başta kendisini, kendi doğasını, kendine özgü olan şeyleri anlamak ve bilmek istemiştir. Yüzyıllar boyu bir çok disiplin, kendi alanlarındaki sorunların çözümünü insan doğası görüşüne ve anlayışına dayandırmıştır. İnsan doğasını kavramaya çalışan ve açıklamaya yönelik girişimler genel olarak felsefi, teolojik ve bilimsel olarak ele alınmaktadır. İnsan doğasının ne anlama geldiği sorusu, neredeyse felsefenin başlangıcından günümüze kadar filozofları meşgul etmiştir. Hatta Platon ve Aristoteles`in ruh incelemelerinin de, insan doğası üzerine olduğu söylenebilir. Felsefi antropolojinin temel sorularından biri ise “İnsan olarak bizi diğer canlılardan farklı kılan nedir?” sorusudur. Bu soruya verilen neredeyse tüm yanıtlar, “biz ... hayvanız”, “düşünen hayvanlarız” veya “toplumsal ve politik hayvanlarız” biçiminde gelmiştir (Kılıç, 2004: 1).

Farklı bilim alanlarında incelenen bir kavram olarak görülen “insan doğası”, kimi zaman cinsel dürtüler, arzu ve istekler, kimi zaman ise davranış biçimleri veya “doğuştan” davranışlar kümesi, başka sözle eğilimler, ihtiyaçlar ve dürtüler bütünü olarak nitelendirilebilir. Felsefi açıdan olduğu gibi, siyasetbilim alanındaki açıklamalarda da insan doğasıyla ilgili anlayışların belirgin bir yeri vardır. Siyaset biliminde “eşitlik” veya “adalet” gibi temel kavramlar insan doğasının evrenselliğine dayanılarak açıklanmakta ve insan doğasına dayanarak sosyal davranış biçimleri de anlaşılmaktadır. “İnsanın sahip olduğu hakların kaynağı nedir?” sorusuna gelen yanıtlarda, örneğin Grotius,

Hobbes, Spinoza veya Locke gibi düşünürler, doğal hukuk görüşlerini, insan doğası kavramına dayandırarak ortaya koymaktalar (Kılıç, 2004: 2-3).

Genel olarak insan doğası kavramı bir birine karşıt iki şekilde değerlendirilmektedir: özcülük ve tarihselcilik. Özcülük, değişmez ve genel bir insan doğasının varlığını savunarken, tarihselcilik veya varoluşçuluk ise insanın sosyal bir varlık olduğu ve dolayısıyla içinde bulunduğu çağ ve kültüre göre biçimlendiğini, aynı zamanda değişmez bir insan doğasının söz konusu olmadığını belirtmektedir (Kolay, 2015: 4-5).

İnsan doğasının değişmediğini öne süren düşünürler iki farklı yönde açıklama yapmaktalar. Birinci açıklamaya göre insan doğası gereği iyimser, ikinci açılmaya göre ise insan insan ikibin yıl öncesinde olduğu gibi şimdi de saldırgan, şiddet yanlısı ve savaşsever olmaktadır. Bu düşünürlere göre insan doğası uygarlaşmasının başlamasından bu güne kadar temel olarak değişmemiştir. Teknolojimin ilerleme, giyim ve dil değişimleri insan doğasını değiştirmemiştir. Bu düşünceye göre insanın dışsal görünümünde değişiklikler olsa da, insan ruhunda ve doğası gereği temel değişme olmayacaktır (Kılıç, 2004: 20).

İnsan doğası hakkındaki karamsarlık “insanlar, en derin arzularına, içten gelen zorlamalarına güvenemezler, güvenirlerse veya güvendikleri zaman kendilerini arkadaşlarıyla bir çatışma içerisinde bulabilirler” inancı geçmişten günümüzedek var olmuş ve yaygın görüşlerden birisidir. Geleneksel Yahudi-Hıristiyan öğretileri, örneğin Augustinus, ilk günah fikrini, insanın kötülüğe eğilimini vurgulamışlar. Bu fikre Kalvinizm dinsel ortodoksluğunda, örneğin John Cotton, Protestan teologu Reinhold Niebuhr, Katolik filozof Jacques Maritain`da, aynı zamanda realizmin felsefi temellerini oluşturan Thomas Hobbes`in

görüşlerinde rastlamak mümkündür. Hobbes, doğal bir durumda insanların anti-sosyal olduğunu, her kesin her kese karşı bir savaş içerisinde olduğunu, insanların bir birine zarar vermek için “doğal bir eğilim”de bulunduğunu yazmıştır. Benzer fikirlere eski dönem filozofları Platon ve Kant`da da rastlamak mümkündür. Lakin hem Hobbes hem de Platon ve Kant`ı birleştiren ortak nokta, her üçünün insan doğasının değiştirilemese de sıkı politikalar, ahlaksal veya ruhsal disiplin altında kontrol edilebileceğine inanmasıdır (Üner, 1982: 809-811).

Hobbes “Yasaların olduğu ve suç işleyenler için cezaların bulunduğu yerlerde bile insanlar kendilerini savunacak silahlar olmadan seyahat etmez veya diğer yurttaşlara karşı kapılarını sürgülemekten veya hatta evdeki hizmetçilere karşı sandıklarını ve kutularını kilitlemeden yatağa girmezler. İnsanların bir birine karşı duyduğu ve beslediği evrensel güvensizlik daha açık şekilde nasıl ifade edilebilir?” yazarak, tüm devletlerin ve bireylerin bu şekilde davranarak birbirine karşı korku ve güvensizlik duyduklarını ifade etmiştir (Senemoğlu, 2016: 89).

Bunların yanısıra “insan doğasının toplumsal eğilimleri ile olumlu, hayatı-evetleyen gizilgüçlerinin ise olumsuz yıkıcı itkilerden daha derin bir şekilde yerleşik olduğu” görüşünü savunanlar da vardır. Bu görüş hem Doğu hem de Batı geleneğindeki farklı düşünürler tarafından formüle edilmiştir. Batı`da kendini gerçekleştirmenin insan doğasının doğal hedefi olduğu teması ilk kez Aristoteles tarafından ortaya atılmış, daha sonraları “içsel güçlerimiz öylesine iyicildir ki, onların sadece ortaya çıkarılması gerekir” teorisine dayanan eğitim öğretileri de Aydınlanma dönemi düşünürlerinden Rousseau ve Frobel tarafından gündeme gelmiştir. Benzer şekilde Bergson ve 19. Yüzyılın sonlarına doğru Green, Bradley ve onların idealist arkadaşları tarafından, insan yaşamının doğal ve uygun hedefi olarak kendini gerçekleştirmeye

merkezi bir yer vermişler. Doğu`da ise Taoizmin antik tutumu, özellikle Budizmin ana öğretisine göre insanların öz-doğası o kadar büyüktür ki her şeyi içine alabilir (Ünder, 1982: 815).

Augustinus`un yorumlarında hem de “bütün doğa iyidir, çünkü bütün doğanın Yaratıcısı olabilen en büyük iyidir. Fakat insan doğa, onun Yaratıcısının olduğu gibi en büyük ve değişmez iyi değildir”. Yani, Augustinus, insanı da tanrının yarattığı için kendiliğinde iyi olduğunu, ama aynı zamanda insan doğasından kötü bir isteme çıkabildiğini söylemiştir. Başka sözle, kötülüğün nedeni değişmez iyi olan Tanrı değil, değişebilir iyi olan insan varlığının isteme bozukluğudur. Abraham Maslow, Ashley Montagu gibi düşünürler insan doğasının temelde paylaşımcı ve iyi olduğunu söylemişler. Lakin insan doğası zayıf olduğu için kötü bir çevre tarafından bu iyilik bastırılabilir, ancak canayakın bir çevre tarafından ise işlenerek daha da geliştirilebilir (Kılıç, 2004: 25-27).

Liberalizmin kurucu babası olarak bilinen John Locke, realistlerden ve özellikle Hobbes`dan farklı olarak kendi görüşlerinde faydacılığa vurgu yaparak, insanın doğdukları andan itibaren zevke ve mutluluğa yönelip, kederden kaçınma eğilimi içerisinde olduğunu, iyi ve kötünün ahlaki açıdan tek ölçütünün haz ve acı olarak tanımlanmasıyla, marjinal haz ve marjinal fayda kuramlarına yol açmaktadır. Locke, devleti bireysel özgürlükler alanını ve doğal insan haklarını muhafaza eden bir yargı ve zor aygıtı olarak nitelendirmiştir (Koç, 2014: 18).

Fakat, doğal hak kavramını savunarak aynı zamanda köleciliği aklamak, etikten söz ederek sonra onu yararlık kategorisine göre ayar etmek, genel olarak ahlakı haz ve acı duyguları üzerine dayandırmak bazı düşünürler tarafından eleştirilmekte ve böylece Locke`nin formüle ettiği liberalizmin evrensel insan hakları veya doğal hak kavramını çiğneyen

bir ideoloji olduğu bildirilmektedir. Yalnız Baronların haklarını tanıyan ve halkı kölelik ve serflik durumunda tutan Magna Carta ile başlamak üzere hakkın evrenselliğini yadsayan liberalizm Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesini de etkilemiştir (Yardımlı, erişim tarihi: 01.03.2018).

Özellikle Aydınlanma Döneminde yaşamış düşünürlerden Locke`nin fikirlerinden faydalandığı bilinen Rousseau`ya göre, “insan mutlu doğar, ancak onu kötü ve mutsuz yapan toplumdur”. Bu dönemin diğer düşünürü Kant ise, insanın dual bir yapısının olduğunu, diğer hiçbir varlıkta olmayan ve sadece ona özgü olan akıl varlığına sahip olduğunu, bu nedenle de insan doğasının değiştirilmesi için eğitimin önemini vurgulamıştır. Genel olarak bu dönem felsefesine göre insan, doğası gereği iyidir ve insanın amacı bir sonraki hayatta kutsanmak değil, bu dünyada iyi olmaktır (Kolay, 2015: 6-10).

Fransız ve Rus devrimlerinin liderleri, insanın insana karşı binlerce yıllardan beri yaptığı zulmün yok edileceği bir düzen vaadettiyseler de yeni rejimlerdeki insan açgözlüğün ve zorbalığın daha önceki rejimlerdeki eşit olduğunu ortaya çıkardı. Çin ve Küba`da komünist devrimleriyle yeniden kurulan toplumsal ve ekonomik yapılar içerisinde “doğal olarak” ortaya çıkacağı sanılan “yeni” kişi ortaya çıkamadı veya politik zorlama yaratıldı. Kendini gerçekleştirmeci iyimserler, olumlu gizilgüçlerimizin yalnız uygun bir toplumsal yapı içerisinde gerçekleştirilebileceğini yazıyorlar Marx, Tillich, Fromm, Maslow, Benedict ve Werkmeister, bunların hepsi bu veya diğer şekilde işbirlikçi, gönüllü paylaşımın var olduğu, karşılıklı saygının ve başkalarına ilginin var olduğu bir “topluluk” (komünite, cemaat, vd.), başka sözle şimdi var olan gerek otoriter, gerek komünist gerekse

rekabetçi kapitalist toplumlardan tamamen farklı bir toplum ihtiyacına işaret etmekte (Ünder, 1982: 818).

Diğer yandan, insan doğası sorununun, önemli meselelerin sürüp giden tartışmasında sadece bu sorunları tartışmak için değil, dikkati asıl konudan saptırmak için sık sık ortaya atıldığını iddia edenler de vardır. Örneğin, iki kişi, federal hükümet çocuk bakım merkezlerine para yardımı yapmalı mı yapmamalı mı diye tartışmaktadır. Bu meselenin lehinde ve aleyhinde olan şeylerle hesaplaşmak yerine, tartışmacılardan biri insanların yaratışıtan tembel olduğunu, kendi işlerini kendileri görmek için herhangi bir çaba harcamadığını öne sürerek tartışmayı saptırabilir. Dikkate değer ki, aynı tartışmacı insan doğasıyla ilgili karşı görüşe, yani insanların kendi çıkarlarını savunurken kaçınılmaz olarak saldırgan oldukları görüşüne müracaat ederek dünya barışını gerçekleştirme çabaları konusunda karamsarlığı haklı çıkarabilir (Ünder, 1982: 807-808).

1.2. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNDE ‘BİLİMSEL’ VE ‘TARİHSEL’ GÖRÜŞLER

Uluslararası ilişkiler disiplinin kökleri 1648 yılında gerçekleştirilen Westphalia Barışı'na kadar uzatılabilmekte, I. Dünya Savaşı ile birlikte ise bağımsızlık kazanmaktadır. Bu söylem 17. yüzyıldan önce uluslar arasında ilişkilerin olmadığı anlamına gelmiyor. Tarihsel açıdan uluslararası ilişkiler Sümer Site devletleri arasındaki ilişkilere kadar götürülebilir. Kadeş Antlaşması, Thucydides'in Peleponezya Savaşları Tarihi isimli çalışması, Kautilya'nın kaleme aldığı Arthashastra, Sun Tzu'nun stratejik ve askeri taktikleri konusunda yazdığı Savaş Sanatı klasiği, Konfüçyüs ve Mencius'un, Wilson ve Nehru'yu müjdeleyen

siyasi ve etik açılımlar da bu kapsamda değerlendirilebilir. Fakat bu ilişki ve ilişki ağları uluslararası ilişkilerin temel kurucu öznesi olarak nitelendirilen ulus veya devlet araçlarından yoksun olduğu için, genel olarak modern anlamda uluslararası ilişkilerin başlangıcı veya miladı olarak 1648 Westphalia Antlaşması kabul edilmektedir (Özlük, 2009: 241).

1648'den başlayarak uluslararası ilişkiler kapsamını genişletmeğe başlamış ve bu durum birimlerin sayısının artmasına, sorunların daha karmaşık hale gelmesine, çatışma ve işbirliği alanlarının çoğalmasına neden olmuştur. Yeni bakış açılarına ve bu bakış açılarını anlamlı kılacak, bütünleştirici teorilere, yani yeni disiplinlere ihtiyaç yaranmaktaydı. Özellikle Fransız İhtilali ve Sanayi Devrimi'nin pratik olarak, Aydınlanma projesinin ise teorik olarak getirdiği yenilikler sosyal bilimleri kökten etkiledi (Özlük, 2009: 242).

I. Dünya Savaşı uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumu ve gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan disiplinin gündemini daha çok çatışma, savaş, barış ve işbirliği konuları meşgul ediyordu (Özlük, 2009: 248).

Disiplinin ilk yıllarında savaşların önlenmesi amacıyla İdealizm teorisi egemen olmuş, fakat 1930'lu yıllarda devletler arası çatışmanın ortaya çıkmasıyla birlikte Realizm daha önemli bir pozisyon kazanmıştır. Bu dönemde disiplinin ilk tartışması bu iki teori arasında yaşanmıştır ve bu tartışma daha sonra kurucu tartışma olarak adlandırılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Realizm ve İdealizmi eleştiren Davranışsalcı ekolün sosyal bilimlerde popülerite kazanmasıyla ikinci tartışma yaşanmıştır. İkinci tartışma davranışsalcılarla idealizm ve realizm taraftarları arasında, başka sözle davranışsalcılarla gelenekselciler arasında yaşanmıştır. Bu tartışma genel olarak metodolojik tartışma idi ve

kendisiyle birlikte yeni bir çok bilimsel metodların disiplinin analizinde uygulanmasını getirmiştir (Arslantaş, 2017: 36).

Davranışsalıcılardan Smith, idealist ve realist görüşlerinin varlığını kabul etmekle yanısıra, disiplinin 1919'dan çok önce zaten şekillenmeye başladığını ve bu nedenle kurucu disiplinin idealizm olduğunun sadece mit olduğunu, aynı zamanda mitin disiplinin tüm tarihini ve bugünkü tartışmaları derinden etkilediğini bildirmiştir. Lakin davranışsalıcılar hem de realizmin determinizmini, uluslararası ilişkilerin güç ile yönetildiği mantığını ve “bیلardo topu” yaklaşımını açıkça reddetmişler. İkinci tartışma 1970'lerde gündemden düşmüş ve 1980'lerde “paradigmalar arası tartışma” olarak nitelendirilen, Neorealizm, Neoliberalizm, Bağımlılık Okulu, Karşılıklı Bağımlılık, Neofonksiyonalizm, Plüralizm, Yapısalcılık gibi yeni birçok yaklaşımın gündeme gelmesiyle oluşan yeni tartışmalar gündeme gelmiştir (Özlük, 2009: 250-252).

1945-1980 yılları arasında yaşanan gelişmeler, özellikle neorealizm ve neoliberalizm teorilerinin ortaya çıkmasıyla uluslararası ilişkiler disiplininin üçüncü büyük tartışması yaşanmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan iki kutuplu sistem yaklaşık 40 yıl boyunca uluslararası ilişkilerde hakim olmuş ve uluslararası ilişkilere bakış açısını değiştirmiştir. Artık devletler dış ilişkilerinde sadece kendini değil, hem de üyesi olduğu bloğunu (Doğu veya Batı Bloğu) ve blok liderlerinin konumunu düşünmek zorunda kalmışlar. Böylece birey ve devlet merkezli analizlerin yerine sistem analizleri ön plana çıkmıştır (Arslantaş, 2017: 37).

Bu üç tartışma yoğun tartışmalarla dolu bir disiplinin yaklaşık bir asırlık tarihindeki en önemli yere sahip olmaktadır. Bu tartışmaların önemi öylesine büyüktür ki, disiplinin içerisindeki her türlü tartışmayı belirli bir sınıfa sokacak kadar geniş bir alana hitap etmektedir. İlk söylemde

İngiliz ağırlığı vardysa, ikinci söylemde Amerika görüşü ağırlık basmaktadır. Fakat disiplin hariçtekiler için her yönü ile Anglo-Saxon olarak nitelendirilmektedir. Uluslararası İlişkiler, savaşın bir ürünü olmakla yanısıra hem de barışın nasıl tesis edileceği ve korunması gerektiği hakkında açılımlara sahip bir teorik yaklaşım olan İdealizm ile terminolojisini yerleştirmeye başlasa da, konjonktür oluştuğu zaman İdealizm tersine işleyerek ve acı gerçekler zafer kazanarak, realizmin ağırlığını hissettirmesine neden olmaktadır (Özlük, 2006: 1-2).

1990`lara kadar ulus-devlet yapılanması kendi önemini korumuş, lakin 1990`da komünizmin çökmesi ve Orta Asya`da 5 (Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan), Kafkasya`da 3 (Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan), Doğu Avrupa`da 2 (Ukrayna ve Belarus) yeni bağımsız ülkenin oluşmasına ile yeni görüşler güç kazanmaya başlamıştır. Özellikle yeni ulus-devletlerin oluştuğu bu dönemde ABD başta olmakla 1991 yılında Maastricht Antlaşmasının imzalanması ve Birlik Statüsüne kavuşan, supra-nasyonel bir kimliğe bürünen AB modeli sunulmuş, neoliberal değerler benimsetilmeye başlamıştır (Fukuyama, 1992: 85).

Yeni kurulan ulus-devletler için yeni modeller öne sürülse de bu dönemde yeni devletlerin bağımsızlıklarını sürdürmelerine bir sıra tehditler var olmuştur. Bunlardan en önemlisi küreselleşmedir. Küreselleşme, sermayenin, bilginin, teknolojinin, işgücünün sınırlara bağlı kalmayarak mobilize edilmesini sağlamış ve serbest piyasa ekonomisinin oluşu amacıyla minimal devlet prototipi sunulmaya başlamıştır. Fakat beklenen uygulama gerçekleşemedi ve 1997 yılında Doğu Asya`da patlayan Asya Krizi, arından 1998 yılında Rusya`da meydana gelen ekonomik kriz minimal devlet anlayışının popüleritesini azalttı. Neoliberalizmin de öngördüğü serbest piyasa ekonomisine geçiş

politikaları başarısızlığa uğramış ve ulus-devletin denetleme ve kontrol görevlerinin aşılması gerektiği fikri, başka sözle neorealizm güç kazanmıştır (Stinglitz, 2002: 74).

1990`da Doğu Bloğu`nun çökmesi, Berlin Duvarı`nın yıkılması, SSCB`nin dağılması ve genel olarak Soğuk Savaş`ın bitmesini müteakiben 1990`lı yıllarda uluslararası ilişkiler disiplininin dördüncü tartışması, yani son tartışma pozitivizm-postpozitivizm arasında ortaya çıkmıştır. Öncelikle “neo” ve “post” ön eklerinin açıklanması gerekirse, “neo” öneki, önüne getirildiği kelimenin anlamından fazla ayrılmadan yeni bir bakış açısı geliştirmekte ise, “post” öneki, “neo” önekinden farklı olarak önüne getirildiği kelimenin ortaya koyduğu temel yaklaşım ve varsayımları reddetmekte, onları yok saymakta ve onlardan tamamen farklı bir görüş geliştirmektedir. Pozitivizm dedikte bugün hala disiplin içerisinde hakim olan realist ve neorealist teoriler ve onların felsefi temelleri kast edilmektedir. Fakat bu teorilerin eleştirel saldırılara uğraması sonucu, kritik teori, normatif teori, postmodernizm, konstruktivizm (inşacılık kuramı) ve feminist kuram gibi postpozitivist teoriler gündeme gelmiştir (Emeklier, 2011: 140-141).

Uluslararası ilişkilerde teorik tartışmalara geçmeden önce sosyal bilimlerde ve ayrıca Uluslararası İlişkiler disiplinde teorinin ne anlama geldiğini bilmek gerekir. Herhangi bir alanda konuya dair çalışma üç zeminde gerçekleştirilir. İlk düzey “felsefilik düzeyidir”. Burda konunun temelini oluşturan ve konuyu tanımlayan genel inançlar, varsayımlar, ilkeler analize edilir. İkincisi ise teorik düzeydir. Burda sorun tanımlanmakta, ilkeler yerini konuyla ilgili kurallara bırakmakta ve bilimsel çalışma yapan kişinin somut bir düşünce silsilesi yer almaktadır. Bilimsel bir çalışmanın en temel unsuru konuyu teorize etmek ve teorize etmek sanılan aksine bir şeyin önemli yanlarını açığa çıkarmak değil,

konuyu daha çok anlaşılabilir kılmaktır. Teorinin açıklayıcı, tanımlayıcı işlevlerinin yanısıra, öngörü fonksiyonu da olmaktadır. K. Waltz teorinin tahmin edici (predictive) yönüne vurgu yapmış, lakin önceliğinin tahmin etmek değil, açıklamak olduğunu bildirmiştir (Özlük, 2006: 17-19).

Günümüzde temel epistemolojik paradigma olarak pozitivizm, yani realizm ve neorealizm teorileri gelmektedir. Felsefi kökenleri Thucydides, Machiavelli ve Hobbes gibi klasik siyasi düşünörlere dayanan realizmin temel varsayımları aşağıdakilerdir:

- Realizm düşüncesine göre uluslararası politika bir güç mücadelesidir ve devletlerin nihai amacı daima güç elde etmektir. Güç bir aktörün diğerine aksi takdirde yapmayacağı şeyi yaptırma kabiliyetidir.
- Daha fazla güç kazanma isteği ve hırsı insan doğasından kaynaklanmaktadır.
- Devletler daima bir güç mücadelesi içerisinde bulunmaktadır.
- Uluslararası ilişkilerin temel aktörleri ulus-devletlerdir. Uluslararası ilişkiler ise bu ulus-devletler arasında gerçekleşen bir etkileşim ve mücadele sürecidir. Dolayısıyla uluslararası örgütler, çokuluslu şirketler ve uluslararası sivil toplum kuruluşları bağımsız aktörler olarak kabul edilmemektedir.
- Devletler dış politikada ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışırken rasyonel karar vericiler olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan devletler kendi ulusal çıkarlarını en iyi gerçekleştirecek politikayı uygulamaya koymaktalar.
- “Güç dengesi” devletlerin en büyük tehlike olarak gördükleri güçlü devletlerin tekbaşına dünyayı yönetmelerini önleme isteklerinden kaynaklanmaktadır. Bu amaçla geliştirilen askeri

ittifaklar en önemli yöntemlerden birisidir. Böl ve yönet politikaları, toprak paylaşımları ve silahlanma gibi taktiklerle de güç dengesi sağlanabilmektedir (Bozdağlıoğlu, 2007: 40, 141-143).

Felsefi kökenleri Jeremy Bentham, John Locke, Adam Smith, İmmanuel Kant ve Thomas Paine gibi klasik, Woodrow Wilson gibi modern düşünöürlere ve siyasetçilere dayanan Liberalizm veya İdealizmin temel varsayımları ise aşağıdakilerdir:

- Uluslararası sistemde barışçıl ve adil bir dünya düzenine doğru ilerleme yaşanmaktadır.
- İnsan doğası gereği barışçıldır veya barış içerisinde bir arada yaşama yönünde olgunlaşabilecektir.
- Devletler demokratik değerlerle donatıldıkça diğer devletlerle olan sorunlar ve ihtilaflar savaş değil barış yoluyla çözüme yönünde irade gösterecek ve ortak menfaatler ön plana çıkarılarak işbirliğine yönelecekler. Küresel barışın yerleşmesinde ölkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin serbestleştirilmesi önem taşımaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin küresel hal alması ile devletlerarası ticari ilişkiler gelişecek, karşılıklı ekonomik çıkarlar, devletleri barışın korunması yönünde ortak faaliyete zorlayabilecektir.
- Özellikle I. Dünya Savaşı sonrası gelişen düşünceye göre, Milletler Cemiyeti'nin güçlenmesi ile enrensel barışın güçlenebileceği vurgulanmıştır. Başka sözle, liberalizm ulus-devlet dışı aktörleri, yani uluslararası örgütleri de uluslararası ilişkilerin temel aktörleri sırasında göstermektedir.

- Devletlerarası ilişkilerde savaş kaçınılmaz olmasa da, savaflara yol açan faktörler devletlerarası kurumlar ve uluslararası örgütler tarafından denetim altına alınabilir (Sandıklı ve Kaya, 2012: 135-137).

Diğer temel teoriler olan neorealizm ve neoliberalizm ise diğer bölümde incelenecektir.

1.3. ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİNİN GEÇERLİLİĞİNİN SORGULANMASI VE ALTERNATİF BAKIŞ AÇILARININ GELİŞTİRİLMESİ

Günümüz uluslararası ilişkiler disiplinde realist ve neorealist teoriler hakim olsa da, bu teorilerin ana varsayımları çok ciddi eleştirel saldırılara uğramakta ve geçerliliği sorgulanmaktadır. Bu bağlamda eleştirel kuram (kritik teori), normatif teori, postmodernizm, konstruktivizm (inşacılık kuramı) ve feminizm kuramları gibi postpozitivist teoriler sıklıkla gündeme gelmektedir (Emeklier, 2011: 141).

Postpozitivist kuramlarının temel bakış açıları aşağıdakilerdir:

Eleştirel Kuram - öncülleri Frankfurt Okulu'nun kurucuları olan Max Horkheimer, Erich Fromm, Walter Benjamin, Theodor Adorno, Herbert Marcuse, Jürgen Habermas olmakta, onların çoğusu Marx'ın düşüncelerinden etkilenmekte ve neo-Marksiste geleneğin bir türevi biçimde değerlendirilmektedir. Pozitivistlerin önemseydiği ulus-devlet ve sistem yapısını değil, insan ve bireyi önemsemekte, modernitenin bireyi geri plana atma zihnini eleştirmekteler. Temel sorun ise insanın özgürlük-özgürleşme sorunsalı olarak kabul edilmektedir. Eleştirel ekolün diğer önemli düşünürleri olan Robert W. Cox ve Antonio

Gramsci, kuramın daha da gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Cox'a göre basit mantıkla çekim gücüne sahip olan realizm, karmaşık dünyayı standart parçalara bölerek, iyi-kötü, dost-düşman, savaş-barış, kazanan-kaybeden, biz-onlar şeklidne ayırmakta ve sürekli biz düzen perspektifinden yorumlamaktadır. Cox ise herhangi bir bilimsel yaklaşımın toplumsal ortamdan kopuk olamayacağını vurgulamakta, realizmin ABD dış politika davranışlarının ve hedeflerinin “bilimsel meşrulaştırıcısı” işlevini görmekte olduğunu söylemiştir (Emeklier, 2011: 155).

Konstrüktivizm - en önemli temsilcileri arasında kuramın fikir babası Wendt, ondan başka Ruggie, Onuf vd. yer almakta, üçüncü tartışma içerisindeki “üçüncü yol” olarak nitelendirilmektedir. Konstrüktivizm, genel olarak sosyal ilişkiler, özel olarak uluslararası ilişkiler için önemli ve sistematik bir düşünme biçimi olmakta, birbiriyle bağlantısızmış gibi görünen meseleleri kuramsallaştırmayı mümkün kılan bir çerçeve sunmaktadır. Konstrüktivistler insanın toplumu, toplumun ise insanı “yaptığını” varsayan bir bakış açısına sahipler. Dolayısıyla sosyal yapının işleyişinde kurallar kadar kurumlar da önem taşımaktadır. Klasik uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının güç ve çıkar vurgusunu tamamen reddetmese de, konstrüktivistler temelde fikir ve kimliklerin devlet davranışlarını etkilediği üzerine yoğunlaşmaktalar (Kaya, 2008: 92-96).

Bu noktada konstrüktivistler, ulus-devleti temel olarka ele alsa da, devletlerin sosyal yapısı üzerine odaklanmaktalar. Devletler sadece maddi güç ve çıkarlarla değil, hem de sosyal ilişkilerle şekillenmekte ve oluşmaktalar. Bu açıdan, Wendt'in söylediği gibi “Anarchy is What States Make of It”, yani anarşi devletlerin onunla ne yaptığına bağlıdır (Emeklier, 2011: 162).

Konstrüktivistler, her kimliğin oluşunda ötekilerin rolünü de keşfetmiş, çoğul kimliklerin karşılıklı etkileşim yoluyla oluştuğuna işaret etmiştir. Bu etkileşim olumlu veya olumsuz olabilir. Olumlu kimliklendirme zamanı ötekinin refahı da göz önünde bulundurulur. Olumsuz kimliklendirme zamanı ise ötekine saygı göstermeksizin çıkarlar tanımlanır ve öteki manipüle edilebilecek bir obje halini alır. Konstrüktivistlere göre, dünya bölgesel ve uluslararası olmakla değişen faaliyet alanlarından oluşmaktadır. Fakat bu durum, alansal mülkiyet haklarının tanındığı gerçeğini değiştirmez (Kaya, 2008: 104).

Feminist kuram - uluslararası ilişkiler kuramında Sandra Harding, Ann Tickner, Christine Sylvester, Cynthia Enloe gibi öncüleri olan feminizm kökeni Aydınlanma dönemine dayanan eski bir konu olsa da, özellikle 1960`lı yıllardan beri siyasal ve sosyal alanın bir parçası haline gelmiş, 1980`li yıllarda uluslararası ilişkiler epistemolojisinde marjinal bir akım olarak kendine yer edinmiştir. Millennium akademik dergisinin 1988`de özel bir sayı ile feminist akıma yer vermesi ile daha da dikkat çekmeye başlamıştır. Böylece, 1915 yılında savaşa karşı kurulan “Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadınlar Birliği”, II. Dünya Savaşı sonrası artan feminist sivil toplum örgütleri, 1960`da kurulan Women Strike for Peace (Kadınların Barış Yürüyüşü) adlı nükleer silahlanmaya karşı hareket gibi inisyatifler yeniden dikkat oluşturmuştur (Emeklier, 2011: 172-173).

Artık uluslararası ilişkilerde postpozitivizm sonrası yeni bir eleştirel gerçekçilik (critical realism) teorisi gündeme gelmiştir. Eleştirel gerçekçilik pozitivizm ve postpozitivizm yaklaşımlarını eleştirmektedir. Eleştirel gerçekçilik insan düşüncesinin dışında yapılanmış, derin ve katmanlı bir gerçeklik olduğunu ve bilimin amacının bu gerçekliği ortaya çıkarmak olduğunu savunmaktadır. Eleştirel gerçekçilik, kendi

algılarımızdan bağımsız bir gerçeklikten bahsetmekte ve maddi kaynaklar gibi devletlerin güçlerini oluşturan reel bazı unsurlara değinmektedir. Eleştirel gerçeklik bilimin içeriğinin sadece görgül temele dayanan bilgi olduğu ve bilginin sadece görgül deney ile elde edilebileceği anlayışını eleştirmekte, bilimin nihai amacının yasa şeklinde genelleme ve düzenlemeler oluşturmak olduğu görüşünü kabul etmemektedir. Neyin var olduğu ile neyin bilinebileceği veya neyin gözlemlenebileceği aynı değildir. Yani, şeyler biz onları bilmeden de var olabilmektedir. Eleştirel gerçekliğe göre toplumbilimlerin ve doğa bilimlerinin temel amacı olay ve davranışların öngörülmesi ve kontrol edilmesi değil, onların neden ortaya çıktığını anlamak ve açıklamaktır. Kuramın öncüllerinden olan Roy Bhaskar, gerçeğin farklı katmanları arasında ilişkiyi ortaya çıkma (emergence) kavramıyla özetlemekte ve gerçeğin geçişli (transitive) ve geçişsiz (intransitive) düzeyleri olduğunu belirtmektedir. Bu anlayış, pozitivistin insan unsurunu ikinci plana atan anlayışlarını bertaraf etmeyi hedeflemektedir (Yalvaç, 2010: 5-10).

Eleştirel gerçekçiliğe göre bir inancı diğer bir inanca tercih etmek insan eyleminin temelini oluşturmaktadır. Bu nedenle de inançlar arasında bir seçim yapılmasının eleştirilmesi insanın fiilen pratikte yaptığını inkar etmek demektir. Toplumsal olguları açıklamak veya uygun mekanizmaları bulmak istemek ve bu konuda bir gerçeklik arayışında olmak sadece pratik çıkarılara değil, hem de kuramsal çıkarılara hizmet etmektedir. Bhaskar, toplumsal yapılarla bunu uygulayanlar arasındaki ilişkiyi açıklamak için dönüşümsel toplumsal eylem modeli geliştirmiş ve bu model eleştirel gerçekçilik kuramının en çok kullanılan ve tartışılmakta olan kavramlarından birisidir. Bhaskar'a göre, toplum her zaman insan eyleminin temel şartıdır. Başka sözle, toplumsal yapılar

bireylerden önce geliyorsa, o zaman eylem yapanlar toplumsal yapıları ya değiştirir, ya da yeniden üretebilirler (Yalvaç, 2010: 13-15).

Eleştirel gerçekçilik toplumsal eylemleri ve toplumu önemseydiği için Marksizme yaklaşmakta, lakin birçok eleştirileriyle tamamen Marksist olmamaktadır. Bu açıdan, eleştirel gerçekçilik Marksizmin özünü korumak isteyenler için taze bir umut olabilmektedir (Jonathan, 2001: 149).

Uluslararası ilişkiler teorileri uluslararası olayların neden oluştuğu gibi olguları açıklamaya çalışmakta ve egemen devletler arasındaki ilişkiler hakkında spekülasyonlarda bulunmaktalar. Bazıları ise daha da ileri giderek, devletler arasındaki karşılıklı politik etkileşim kalıplarından geçmişteki olayları açıklayabilecek ve gelecekteki olayları öngörmekte yardımcı olacak genel prensiplere ulaşmaya çalışırlar. Fakat bu açıklamalar ve prensipler bir sonraki kuşak tarafından eleştiriye maruz kalmaktadır. En son dördüncü tartışmanın tarafları olan pozitivist ve postpozitivist kuramlar bile eleştirilmiş ve en son eleştirel gerçekçilik kuramı ortaya çıkmıştır. Fakat bu kuramlarının ve teorilerin gerçekliği yansıtmayı yansıtmadığı hala sorgulanmaya devam ediyor.

İKİNCİ BÖLÜM

NEOREALİZM VE YAPISAL YAKLAŞIM

2.1. KAVRAM OLARAK NEOREALİZM VE KENNETH WALTZ

Devletlerin davranışlarının belirlenmesinde sistem yapısına yaptığı vurgu nedeniyle “Yapısal Realizm” (Structural Realism) olarak adlandırılan Neorealizm, ilk kez Kenneth Waltz’un “Theory of International Politics” adlı çalışmasıyla gündeme gelmiştir. Neorealizmin ortaya çıktığı tarihin arka planında, yani 1970’lerde ABD hegemonyasının sarsılmaya başladığı bir dönem gözükmekteydi. Bu dönemin özellikleri olarak hem Batı bloğunun hem de Doğu bloğunun sarsıntılar geçirmekte olduğu, ittifaklar dahilinde gerginliğin arttığı gösterilebilir. ABD’nin özel katkılarıyla kurulan Avrupa Toplulukları, ABD için ekonomik açıdan bir rakip haline gelmiş, doların hakim konumu sorgulanmaya başlamış, üstelik petrol piyasalarındaki dalgalanmalar, fiyat artışları, vd. ekonomik sorunlar ön plana çıkmış ve böyle bir durumda uluslararası alanda ekonomi ve siyasi sorunlar iç içe girmeye başlamıştı. Böyle bir manzara karşısında dönemin hakim uluslararası ilişkiler ekolü olan realizm sert eleştirilere maruz kalmış ve özellikle de Vietnam Savaşı’nın gidişatı, askeri gücün her zaman sonucu belirleyen unsur olmadığını ortaya koyarak realizm varsayımlarına olan inancı azaltmıştır (Kolasi, 2013:158).

Tüm bunlardan ziyade, emperyalizme karşı çıkışlar gelmeye ve emperyalizmin çöküşü başlamış, ABD hegemonyası ve realizmin öngörülleri eleştirilmiştir. Böyle bir dönemde Waltz Realizm’i inkar edip yok saymayarak, tam tersi, realizmin zengin düşünce geleneğinden derin bilimsel ve zarif bir teori kurma çabasına girmiştir (Serdar, 2015: 15).

Kenneth Waltz'un ilk yayınlanan eseri İnsan, Devlet ve Savaş (The Man, State and War) olmuştur. Bunun yanısıra uluslararası siyasi literatürde neorealizm felsefesine önemli katkılar sağlayan diğer çalışmaları ise Uluslararası Siyaset Teorileri (Theories of International Politics) ve Realizm ve Uluslararası Siyaset : Ken Waltz'un Tezleri (Realism and International Politics: The Essays of Ken Waltz) kitapları ve ayrıca "İran Neden Nükleer Silaha Sahip Olmalı?" (Why Iran Should Get the Bomb) adlı makalesi gösterilebilir (Eyigün , erişim tarihi: 05.03.2018).

Waltz'un 1954 yılında yayımlanan The Man, State and War adlı kitabında savaşın nedenleri hakkında klasik filozofların görüş farklarını ortaya koymuştur. Bu görüşlerden bazıları savaşın insan doğasının doğal sonucu, diğerleri ise devlet yapısının nedeni olduğunu ileri sürmekte, Waltz ise, bunun realist ve idealist akımlar arasındaki temel farklılığı yansıttığını söylemektedir. Waltz ve Mearsheimer gibi neorealist düşünürler, devletlerin sıklıkla işbirliği yaptığını ve Soğuk Savaş sonrası bir dönemde devletlerin birlikte çalışmaları için çok daha büyük fırsatlar olduğunu inkar etmezler. Fakat, bu düşünürler aynı zamanda devletlerin, anlaşma yaptıktan sonra diğerlerinin bu anlaşmalara uymamasından ve kendi üzerlerinden fayda sağlamalarından korktuğunu ve bu nedenle de işbirliğine yönelik kesin sınırlar belirlediklerini söylemektedirler. Soğuk Savaş sonrası dünya devletleri arasında işbirliği ile bağlı karamsar düşünceleri olan Waltz ve Mearsheimer'den farklı olarak bazı neorealistler ise, örneğin, Charles Glaser, daha iyimser yaklaşmaktadır. Glaser'e göre, temel neorealist anlayışın eksine, rakipler rekabet etmeye yönelik genel eğilime sahip olsalar da, bu rekabet yapısal realizmin temel varsayımlarının mantıklı bir sonucu olarak kabul edilmemelidir. Glaser, neorealizmin birçok varsayımını kabul etse de, rakiplerin güvenlik hedeflerine en iyi şekilde ulaşabilmeleri için en iyi rekabetçi

politikaları değil, işbirliğini destekleyen politikaları üretmelerinin gerekliliğini savunmaktadır (Baylis, 2008: 70-76).

Waltz'un çalışmaları özellikle 1980'lerde uluslararası ilişkiler çalışmalarının temel okumasına dönüşmüş, yeniden uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak devletin merkeziliği vurgulanmış, fakat devlet-dışı ve ulus-ötesi diğer aktörlerin de gücü ve rolü kabul edilmiştir. Waltz uluslararası sistemi "bir siyasi yapı ve etkileşim içerisinde bulunan öğelerden (uluslararası sistemde devletler) oluşan bir bütün olarak tanımlamıştır (Kolasi, 2013: 159).

Klasik realistlerden farklı olarak neorealistler devletlerin asıl hedeflerinin güce sahip olmak değil, temel olarak devletlerin güvenlik ve devamlılıklarını sağlamak olduğunu savunmaktalar. Saldırganı neorealistler sistem içerisinde yer alan aktörlerin kendi güvenliğini sağlaması için en iyi yolun iç politikada güçlerini arttırmak olduğunu savunmakta iken, maksimal hedeflere ulaşmak için ise hegemonik bir güç olmak gerektiğini iddia etmekte. Bunların yanısıra savunmacı neorealistler devletlerin güvenliklerini sadece güçlerini arttırmakla değil, aynı zamanda uluslararası sistemde güç dengesi (balance of power) oluşturarak sağlayabileceklerini savunmaktalar. Bunun için aktörler sadece iç politikada güç artırımına başvururlar. Dış politikada ise devlete veya hegemonyal bir güce karşı işbirliğine gidebilirler. Fakat işbirliği içerisindeki diğer devletler daha fazla güç kazanmaya çalışıyor veya çıkar sağlıyorsa, o zaman işbirliği bozulabilir. Neorealizmde çıkar göreceli olarak kabul edilmekte, mutlak olmamakta ve bir devletin gücünü arttırması diğer devletin güç kaybına eşit olarak kabul edilmektedir. Örneğin bir zamanlar Kuzey Kore, ABD'ye göre askeri güç kapasitesi olarak üstün bir güç değildi, çünkü ABD'nin elinde olan

nükleer ve konvansiyonel silahlar Kuzey Kore`de yoktu (Güneş, 2012: 82).

Fakat artık durum değişmiş, Kuzey Kore ABD`yi nükleer silahla tehdit etmekte ve ABD`nin bu açıdan gücünü zayıflatmaktadır.

Waltz`a göre uluslararası sistemin üç temel özelliği vardır. Birinci özellik, sistemin anarşik olmasıdır. Anarşik yapılar ise bir birine benzeyen anarşik birimler üretecektir. İkinci özellik, fonksiyonlardır. Yani devletler iç politikada farklı uygulamalar gösterseler de benzer fonksiyonlara sahipler ve hepsi uluslararası anarşik sisteme bağlıdırlar. Üçüncü özellik ise, devletler arasındaki kapasite güç dağılımına bağlıdır. Sistem yapısı en güçlü devletlerce oluşturulmakta, ve sadece güçlü devletler sistemin tek kutuplu veya çok kutuplu olacağını belirlemekteler. Bu açıdan baktığında neorealizm realizmde olduğu gibi güç mücadelesini temel almakta, sadece burda neyin neden ve nasıl olduğu, yani anarşinin sistemin yapısından oluştuğu ve mücadele biçiminin ise daha farklı olduğu fikri ortaya atılmıştır (Oğultürk, 2005: 23-25).

2.2. GÜÇ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Hem realist hem de neorealist teoriye göre güç uluslararası ilişkileri ve devletlerin davranışını şekillendiren temel unsurdur. Güce sahip olmakla, devletler, başka bir devleti aksi takdirde etmeyeceği bir şeyi etmeğe zorlayabilirler (Özçelik, 2005: 91).

Neorealistlere göre güç dinamiktir ve gücün ölçüsü, sistem içerisinde yer alan devletin sahip olduğu askeri, ekonomik, coğrafi-demokratik ve kültürel kaynaklarının toplam kapasitesidir (power as control over

resources). Önem bakımından bakıldığında ise askeri güç kaynakları ön sırada yer almaktadır.

- Askeri güç - Savunmaya ayrılan para miktarı, askeri teknik yapı ve yapının büyüklüğü, nükleer silahların varlığı ve sayısı, gelişme düzeyi.
- Ekonomik güç - GSYİH, dış borçlar, sahip olunan uluslararası (ulus-ötesi) şirketlerin sayısı, patent sayısı, vd.
- Coğrafi-demografik güç - Coğrafya, nüfusun büyüklüğü.
- Kültürel-bilimsel güç - Demokrasi kültürü, bilimsel araştırmalara ayrılan kaynakların miktarı ve gelişmişlik düzeyi, dilinin ve müziğinin yaygınlığı, vd. (Güneş, 2012: 82).

Fakat neorealistler gücü tanımlarken realistlerden farklı olarak aktör kapasitesinden ve diğer aktörlerin davranışlarını değiştirebilme yeteneğinden daha çok uluslararası sisteme vurgu yaparlar. Bu sistem kapsamında güç, sistemin kısıtlamalarıyla beraber sahip olunan hareket alanı ve başkalarının yetenekleri karşısında özerklik olarak nitelendirilmektedir. Yani eğer bir devlet sistem tarafından kısıtlayıcı ve hareket alanını daraltıcı etki ve yapılardan ne kadar az etkilenirse, o kadar güçlüdür. Neorealistler aktörlerin yeteneklerinin gücün tanımı içerisinde yer aldığını kabul etmekte, lakin sadece yetenekler gücün tanımında yetersiz kalmaktadır. Çünkü sistem içerisinde tüm aktörlerin konumları ve yetenekleri diğer aktörlerle karşılaştırıldığı zaman anlam kazanır. Aktörlerin yetenekleri sistem içerisinde eşitsiz bir şekilde dağıtılmış ve bu eşitsizlik uluslararası ilişkilerde gücü tanımlayan en önemli unsurdur. Waltz'a göre güç, ne aktörler, ne de kaynaklar ve ne de olaylar üzerinde kontrolün sağlanmasıdır. Şöyle ki, uluslararası sistem kontrolü neredeyse imkansız hale getirmiştir. Belli bir konuda bir

aktörün diğeri üzerinde kontrol sahibi olması diğerkonuda ise tam tersi olabilmektedir. Yani kontrol ve başkalarının davranışlarını değiştirebilme imkanı sunan güç aslında konudan konuya ve bağlama göre değişen bir kavramdır. Bir süper gücün sistem içerisinde en güçlü konuma sahip olması herkes üzerinde kontrol sağlamış olması değil, sistem içerisinde en fazla hareket serbestisine sahip olmasıdır. Nitekim hatta süper güçler bile bazen kendi müttefiklerinin bile davranışlarını kontrol edemeyebilirler. Bu açıklamasıyla Waltz, aslında aktörlerin diğerlerinin davranışlarını istedikleri gibi yönlendirmesinin mümkün olmadığını bildirmektedir. Başka sözle, gücün süreçleri ve sonuçlarını karıştırmamak gerekiyor. Başkalarını yönlendirebilmek gücün bir sonucudur. Yani güç, belirli süreçlere etki edebilir, fakat sistemin yapısı gereği sonuçlar her zaman belirsiz olarak kalır. Sistem, niyetlerle sonuçlar arasında bir ara değişken (intervening variable) olarak değerlendirilmektedir. Yani niyetler ve politikalar, sistemin süzgecinden geçtikten sonra sistemdeki diğer aktörler tarafından algılanır, bu algılamaya uygun politikalar üretilir. Bu ise niyetlerin ötesinde veya onlardan farklı sonuçlar doğurabilir. Böylece, gücü, sistemin diğer aktörlerinin yönlendirilmesi için bir kapasite olarak algılayamayız. Yani sahip olunan veya kontrol edilen kaynaklar veya diğer aktörlerin davranışlarına etki yapma, gücün tanımı açısından sadece bir araç rolü oynamaktadır. Sistemin dinamiklerini de dikkate almak ve bu dinamikleri etkilemek de bir güç unsuru olarak değerlendirilebilir. Güç mücadelesi de, başka aktörleri kontrol mücadelesi değil, daha fazla otonomi kazanma mücadelesi olarak nitelendirilebilir (Özdemir, 2008: 128-129).

Başka bir deyişle, sistemseldğişim devletler arasındaki güç dağılımının değişimiyle meydana gelmekte ve bu tür bir değişimin temel aracı ise

savaş olmaktadır. Burada da Waltz ilk olarak büyük güçlerin politikalarıyla ilgilenmekte ve tarihsel olarak uluslararası politikanın yapısındaki değişimi büyük güçlerin yükseliş ve düşüşleriyle açıklamaktadır. Yani neorealistler, artan karşılıklı bağımlılık ve ekonomik sorunlarının dünya politikasına etkisini ve önemini kabul etseler de, temel olarak her bir devletin farklı politikalarının, göreceli gücünü maksimuma ulaştırma arzusu tarafından belirlendiği fikrini öne sürmektedirler. Diğer taraftan ise neoliberalizmden gelen eleştiri ve saldırılara cevap olarak ABD’de Robert Keohane ve Stephen Krasner, İngiltere’de ise Susan Strange gibi düşünürler, neorealizmi uluslararası ekonomi-politik analizle daha yakından ilişkilendiren bir konuma getirmişler (Aydın, 2004: 49).

Waltz, sistem içerisinde yer alan aktörlerin güç ve yetenek dağılımının sistemin yapısındaki değişimlerle değişebileceğini söylemiştir. Uluslararası güç dengesinin kayması/değişmesi, sistem içerisindeki süpergücün yükselmesi veya düşmesi ile oluşmaktadır. Bu değişim, hem de sistemin “büyük güç”lerinin savaşı anlamına gelebilir. Bunun yanı sıra, Waltz iki kutuplu ve çok kutuplu sistemleri birbirinden ayırarak, iki kutuplu sistemin daha dengeli olduğunu, çok kutuplu sistemin ise barış ve güvenlik açısından garantisiz olduğunu belirtmiştir. Ayrıca uluslararası anarşi kavramı, özellikle devlet ve güç politikaları üzerine yoğunlaşmıştır. Waltz devletlerin temel endişelerinin güvenlik ve hayatta kalmak, en büyük uyuşmazlıklarının savaş, en büyük görevlerinin ise barış ve güvenliği sağlamak olduğunu söylemiştir (Tezel, erişim tarihi: 07.03.2018).

Tüm bu tanımlardan yola çıkarak, gücün tanımını şu şekilde özetleyebiliriz: Güç, sistem içerisinde yer alan aktörün, sahip olduğu üstün güç kapasitesi aracılığıyla uluslararası sistemin yapısını ve yönünü

kendi istek ve çıkarları doğrultusunda belirleyebilme yeteneğidir (Güneş, 2012: 83).

Sonuç olarak Waltz'a göre, güç, sistemik kısıtlamalar kapsamında "bir devletin birleştirilmiş yetenekleri" (combined capability of a state) olarak ifade edilebilir. Bu anlamda, aktöre daha fazla hareket serbestisi ve alanı yaratan ilişki, kurum, önyargı ve uygulamalar, hatta düzenlemeler de onun gücünü oluşturabilir. Örneğin, Arap devletleri en stratejik hammadde olan petrolü elinde bulundursalar da, sisteme hakim olamamaktalar. ABD ise, ekonomi alanında IMF ve Dünya Bankası ile birlikte Bretton Woods sistemini kurmuş, siyasal alanda BM sistemini oluşturmuş ve kendisini bu sistemin merkezine yerleştirmiş, yani Güvenlik Konseyinin beş üyesinden biri olmuştur. Bu açıdan, ABD'nin gücü, yalnızca sahip olduğu askeri veya ekonomik kaynakları ile değil, hem de yarattığı uluslararası kurumlar ve ilişkilerin, yani genel olarak sistemin yapısı ile belirlenmektedir (Özdemir, 2008: 130).

2.3. YAPI ANLAYIŞI

Uluslararası ilişkiler sisteminin yapısı toplum bilimlerinin en tartışmalı kavramlarından biridir. Farklı okullar bu kavramı farklı şekillerde açıklamıştır. Bunlar arasında en etkili olanları Yapısal İşlevselci (Structural Functionalist), Yapısalcı (Structuralist) ve Marksçı (Marxist) okullardır. Bunların her üçü bütünlükçü (sistemsel) yaklaşımlar olmakta ve toplumsal eylemi bir sistem olarak incelemekteler. Fakat bu yaklaşımların her biri farklı bilimsel anlayışlara sahip olmakta ve bu okullarda kullanılan yapı kavramı farklılık göstermektedir. Şöyle ki, işlevselciler, yapı dedikte her bir birimin toplumsal sistemin ihtiyaçlarını karşılamak için diğer birimlerle kurduğu düzenli bağılıkları kast

etmektedir. Bu kapsamda Morton Kaplan`ın çalışmaları örnek verilebilir. Fakat toplumsal olguların görünen ilişkilerini inceleyen yapısalcılar, yapı kavramı yüzeyindeki ilişkiler ile gözlemlenemeyen ilişkileri kast etmişler. Bu anlamdan Kenneth Waltz`un desteklediği neorealizm kuramında bahsedilmektedir. Yapısalcılık özellikle neorealizm ile birlikte uluslararası ilişkiler kuramına dahil olmuştur. Marksistler ise, bir taraftan yapı kavramının yalnızca görgül düzenliliklerle özdeşleştirilmesine karşı çıkmakta, bununla işlevselcilerden ayrılmakta, diğer taraftan ise yapı kavramının gözlemlenemeyen toplumsal ilişkiler olduğunu saptamakla yapısalcılarla birleşmekte (Dağı, vd., 2016).

Yapısalcılıkla bağlı tartışmalar zamanı gündeme gelen diğer önemli konu ise sistemin yapısı ile sistemi oluşturan birimler arasındaki ilişki şeklindedir. Bireysel eylemlerin analizi en azından eylemin yer aldığı belli bir toplumsal ilişkileri anlamaya imkan tanır. Öyleyse hem bireylerin hem de toplumsal yapıların özellikleri toplumsal davranışın açıklanmasında önem taşımaktadır. Gerçekten de günümüz toplum biliminde bireysellik ve yapısalcılık bir birini tamamlamaktadır. Uluslararası ilişkiler kuramında toplum ve birey arasındaki ilişki konusu son yıllarda da tartışılmaya başlamış ve yapı/yapan (agent) ilişkisiyle ilgili neorealizmin başlattığı tartışmalarla bir daha gündeme gelmiştir. Özellikle Wendt ve Dessler neorealizmin determinist görüşlerine karşı bilimsel realizmin ilkelerine dayanmış ve yapılanma kuramını esas alarak uluslararası sistem ile onu oluşturan birimler arasındaki ilişkiyi analiz etmeye ve yapısal bir uluslararası sistem kuramı geliştirmeye çalışmışlar (Dağı, vd., 2016).

Klasik realistler savaşların var olmasını insan doğası ile ilişkilendirmeye ve açıklamaya çalışsalar da, neorealistler bu noktada klasiklerden daha

farklı yaklaşım sergilemekte ve savaşın nedeninin insan doğasından değil, uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklandığını söylemektedirler. Waltz, uluslararası ilişkiler sisteminin hiyerarşik bir yapısının olmadığından hareketle, böyle bir sistemde düzeni tesis edecek bir otoritenin yokluğunu ve bu nedenle devletlerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek adına özgür hareket ettiğini, böyle bir durumda ise korku ve güvensizliğe dayalı anarşik ortamın oluşduğunu iddia etmiştir. Waltz'a göre uluslararası sistemdeki anarşi ortamı devletlerin güvenlik politikalarını ön planda tutmalarına neden olmaktadır (Arı, 2008: 21).

Uluslararası sisteme hakim olan anarşik yapı devletler arasında güvensizliğe neden olmakta ve sonuç olarak varlığını muhafaza edebilmesi için her devletin kendi güvenliğini bizzat kendisi sağlaması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Güvenliği askeri güç temelinde değerlendiren bu yaklaşıma göre, bir devletin güvenliğinin sağlanması için kendi askeri gücünü arttırması ve bu kapsamda daha fazla silahlanmaya gidilmesi öngörülmektedir. Diğer devlet tarafından bu silahlanma bir tehdit olgusunun oluşumuna neden olduğu için bu devlet de silahlanmaya gitmekte ve böylece bir silahlanma yarışı doğmaktadır. Bir devletin mutlak güvenliği diğerinin ise mutlak güvensizliği anlamına geldiği için, bu durum diğerlerini silahlanma ve benzeri düşmanca hareketlere yöneltmektedir. İlk kez John H. Herz tarafından bu silahlanma yarışı ve neden olduğu kısır döngü ile ilgili “güvenlik ikilemi” tabiri işletilmiştir (Sancak, 2013: 126).

Genel olarak neorealizmde aktörlerin gücünü belirleyen unsur olarak onların sistem içerisindeki konumları ve hareket etme yetenekleri değerlendirilmektedir. Bu açıdan Keohane ve Nye, diğer aktörlerin politikaları karşısında “duyarlılık” (sensitivity) ve “savunmasızlık” (vulnerability) durumlarına değinmiş ve sistem içerisinde var olan

karşılıklı bağımlılık ortamında aktörlerin güçlerini ve hareket yeteneklerini tanımlamaya çalışmıştır. Karşılıklı bağımlılık ortamında aktörler birbirinden etkilenmesi söz konusu olduğu için, hatta sisteme hakim güçlü devletler bile sistemdeki güçsüz ve dezavantajlı devletler tarafından politika değişikliğine zorlanabilirler. Burada önemli olan, gerçekleştirilen politika değişikliği ile yaşanabilecek potansiyel maliyetlerden kurtulmaktır (Özdemir, 2008: 132).

2.4. HEGEMONİK STABİLİTE TEORİSİ

Modern tarih, son 300 yıllık uzun bir süre boyu büyük güçlerin yükseliş ve düşüşleri üzerine kurulmuştur. Çok kutuplu dönemde sahnede farklı zamanlarda 12 büyük güç belirmiştir. Bunlar 16-18. yüzyıllarda İspanya, Hollanda ve İngiltere, 19-20. yüzyıllarda İngiltere, ABD, Fransa, Çin, SSCB, Almanya, 21. yüzyılda ABD, Kanada, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya, İngiltere, NATO ve AB`dir (Krisch, 2005: 382-407).

II. Dünya Savaşı`nın başında bu hegemonik devletlerden yedisi, sonunda ise iki tanesi sahnede kaldı. Daha önce de yaşandığı gibi, bazıları zayıflayarak düşüş yapmış, diğerleri ise onların yerlerini alarak yükselmiştir. Fakat II. Dünya Savaşı bu modeli yıkmış ve egemen devletler dünyasında ilk kez iki kutuplu sistem ortaya çıkmıştır. İki kutuplu sistem 20. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. Amerikan Dışişleri Müsteşarı Lawrence Eagleburger daha 1989 yılında, “Soğuk Savaş`ın büyük ölçüde istikrarlı ve tahminedilebilir atmosferini” özleyeceğini bildirmiş, John Mearsheimer ise 1990 tarihli yazısında kötü günlerin geleceği yönünde öngöründe bulunmuştur (Waltz, 2008: 4).

Göründüğü gibi her iki şahıs iki kutuplu sistemin yapı gereği daha istikrarlı ve güvenli olduğu fikrindeydiler.

Barış ve istikrarın birleşimi, herkes tarafından biliniyor. Büyük savaşların ortaya çıkması genel olarak sistemin istikrarsızlığına yol açmaktadır. Büyük savaşlardan sonra ayakta kalan sistemler ise istikrarlı olduklarını bu şekilde gösteriyorlar. Çok kutuplu dünya sistemi, büyük ölçüde istikrarlı olsa da, bir o kadar savaşa yakındır. İki kutuplu dünya ise, büyük ölçüde barışçıl, fakat maalesef ki, kendisinden önceki sisteme göre daha az istikrarlıydı (Waltz, 2008: 5).

Krasner, Gilpin ve birçok diğer realist düşünürler kendi yazılarında uluslararası ilişkilerin ve uluslararası ekonominin açıklık ve istikrarını açıklarken devletler arasındaki güç dağılımı ve hegemonik devletin rolü üzerinde odaklaşmaktalar. Bu teoriye göre, bir ülkenin hegemonik bir güce ulaşması diğer ülkelerin koordine olmasına ve disipline girmesine hizmet etmekte ve böylece her bir ülkenin kendini güvende hissetmesine, aynı zamanda piyasalarını uluslararası rekabete açma ve komşusuna zarar verme politikalarından kaçınmasına neden olmaktadır. Bunun aksine, hegemonyanın zayıflaması ise iktisadi olarak içe kapanma, istikrarsızlık ve rekabetçi bölgesel blokların yaratılmasına getirip çıkarmaktadır. Bu durumun kanıtı olarak 19. yüzyılda İngiltere, 20. yüzyılda ABD liderliğindeki dünya ekonomisinin, ticaret ve sermaye hareketliliğinin mümkün olduğu kadar genişlemesi ve istikrarlı iktisadi büyümenin yaşanması gösterilebilir. Fakat ABD, 1929'da yaşadığı büyük depresyonun başlangıcında piyasalarını diğer ülkelere kapatma seçimi yapmıştı. Bunun sonucu olarak dünya ekonomisi daha da kötü duruma gelmiş ve ABD için de uygun şekilde negatif sonuçlar doğurmuştu. Geçmiş yıllarda uluslararası düzen, gerçekten realistlerin söylediği ve öngördüğü gibi, hem hegemonya hem de güçler dengesine dayalı şekilde gelişmiştir (Duman, 2002: 10).

Uluslararası ilişkilerde hegemonya teorisi ilk kez II. Dünya Savaşı sonrasında Cox tarafından, ABD liderliğinde şekillenen dünya düzenini açıklamak için kullanılmıştır. Bu teorinin kökenlerinde İtalyan düşünür Antonio Gramsci'nin İtalyan toplumu üzerine yaptığı iktidarın doğasına ilişkin analizler yatmaktadır. Yani hegemonya terimi ilk defa modern anlamda Gramsci tarafından kullanılmıştır. Gramsci, işçi sınıfının burjuva devletini yıkması ve devletin toplumsal tabanı olarak işçilerin hizmet etmesini sağlamaları için gerekli ittifakları yaratmasına işaret ederek hegemonya kavramını kullanmış, aynı zamanda Sovyet proletaryasının (işçi sınıfı) köylülük ile ittifakını sürdürmesi ve kendi genel çıkarlarını elde etmesi için ekonomik çıkarlarını feda etmek zorunda kalacağını öne sürmüştür. Başka sözle, Gramsci, hegemonya kavramını ulusal meseleleri karakterize eden ilişkileri, özellikle sosyal sınıf ilişkilerini açıklamak için kullanmıştır. Ona göre, bir sınıfın diğer sınıf üzerinde uyguladığı etki ve zorlama hegemoniktir (Şener, 2014: 406).

Gramsci'nin temel sorunsalı, bir toplumda sınıfların veya sosyal grupların iktidarı nasıl ele geçirdikleri ve sürdürdükleri ile ilgilidir. Gramsci'nin iktidar analizinin temelini hegemonya kavramı oluşturmakta ve ona göre hegemonya, fiziki güç veya zorlama ile entelektüel, moral ve kültürel ikna veya rızayı birleştiren sosyal ve politik bir kontrol tarzıdır. Tutarlı bir sosyal düzenin otoriter veya demokratik siyasi üst yapıları daima hem zora hem de rızaya dayalı unsurları birleştirmekteler (Okur, 2015: 137-138).

Cox'a göre ise, tarih boyu farklı dönemlerde var olmuş hegemonya örneklerini diğer hakimiyet biçimlerinden ayıran nokta, ikincil devletlerin hegemonun liderliğine sadece maddi güç kaynaklarının yarattığı baskı gereği değil, hem de çıkar algılamaları gereği

ortaklaşmanın verebileceği fayda etkisiyle de rıza göstermeleridir. Yani, gücünün bazı veya tüm devletlere oranda artmasının diğerlerinin vatandaşlarının genel çıkarlarına uygun düşeceği fikri uyandıracak derecede güvenilirlik kazanan devlet, dünya hegemonu olabilmektedir. Bu bakımdan güvenin kazanılması önem taşımaktadır. Zira hareket kabiliyetleri tarihsel yapıların çerçevesini çizdikleri mümkün olanın algılanma sınırları tarafından baskılanıyor olsa bile, hegemonya karşısında tavır belirleyecek insanlar şuur ve özgür irade sahibi olmaktadır (Okur, 2015: 144).

2.5. İŞLEVSELÇİLİK

Türkçede “işlevselcilik” diye anılan Fonksiyonalizm, iş, görev veya rol anlamına gelen “fonksiyon” kelimesinden türetilmiş bir terim olarak sosyal bilimlerde toplumsal hadiseleri ve kurumları, toplum içerisinde yerine getirdikleri görevlere göre incelemektedir. Başka bir tanıma göre, fonksiyonalizm veya işlevselcilik, toplumu, her bir üyesinin belirli bir fonksiyon ifa ettiği karşılıklı ilişkiler düzeni olarak gören ve toplumun tek başına belirlenmesine neden olabilecek bir faktörün bulunmadığını iddia eden sosyoloji akımıdır. İşlevselcilik, yapı ve toplumun işleyişi ile ilgilenmektedir. Temel düşünürleri arasında B. Malinowski, E. Durkheim ve A. Radcliffe Brown bulunmaktadır. İşlevselcilerin tezine göre, sosyal faaliyet herhangi bir toplumsal sistemin istikrarını sürdürmeye yardımcı olmakta ve katkıda bulunmaktadır. Yapısal işlevselcilik ise, esas olarak metodolojik bir araç olarak sosyoloji disiplini içerisinde kullanılsa da, siyaset bilimi, antropoloji, psikoloji, sosyobiyoloji ve sosyal psikoloji gibi disiplinler bünyesinde de yer

almaktadır. İlk olarak 19. yüzyılda Herbert Spencer'in organizmacı toplum yapısı yaklaşımı ile bağlantılı olarak geliştiği bilinse de, asıl olarak işlevselci yaklaşımın devamı niteliği taşımakta ve özellikle 20. yüzyılda Talcott Parsons'un çalışmaları ile geliştirilmektedir. Temel düşünürleri arasında Herbert Spencer, Talcott Parsons, yine aynı işlevselcilik kuramı düşünürleri olan Bronislaw Malinowski, Emile Durkheim ve Alfred Radcliffe Brown, onların yanısıra Robert K. Merton ve David Keen gösterilebilir (İşlevselcilik, Yapısal İşlevselcilik (Sosyoloji), erişim tarihi: 10.03.2018).

İşlevselci teori, özellikle I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da bütünleşmenin alternatif bir metodu olarak uluslararası ilişkiler literatürüne girmiştir. Savaş sonrasında benzer felaketin yeniden yaşanmaması için, uluslararası örgütlenmelere başvurulmasının önemine dikkat çeken işlevselci teorinin temel hipotezleri, David Mitrany'nin 1943 yılında yayınlanan A Working Peace System adlı kitabında ele alınmıştır. Mitrany bu çalışmasında, ülkeler arasındaki çatışmaları öne çıkartan bir uluslararası siyaset algısı yerine, işbirliğini ön plana çekmiştir. Öngörülen işbirliğinin gerçekleşmesi ile işlevsel bir bütün olarak bu teori sisteme yayılacak ve böylece devletlerin ulusal egemenlikleri aşarak kalıcı dünya barışı sağlanacaktı. İşlevselciler için uluslararası örgütlenmeler sadece bir amaç olarak değil, insan ihtiyaçlarının emrettiği öncelikleri ele almanın bir aracıdır. Bu nedenle de işlevselcilik kuramı uluslararası sistemin esnek olması gerektiği ve işlevlerini günün gerekliliğine göre değiştirmeli olduğu fikrini savunmuşlar (Yeni İşlevselci Teorinin İşlevselci Teoriye Katkısı Nedir?, erişim tarihi: 10.03.2018).

İşlevselcilik anlayışı genel olarak pozitivist bir bilim anlayışı ile özdeşleşmiştir. Klasik anlamıyla işlevselciliğin kökeninde toplumların

veya toplumsal sistemlerin “ihtiyaçları” ve bu ihtiyaçların karşılanma biçimlerinin öğrenilmesi, belli toplumsal süreçlerin neden öyle olduklarının açıklanması durmaktadır. İşlevselci okulda sistemin yapısı dedikte “görgül olarak verilmiş ilişkiler ve her birimin toplumsal sistemin ihtiyaçlarını karşılamada diğerleri ile kurduğu düzenli bağılıklar”, yani görgül olarak gözlemlenebilecek etkileşim düzenlilikleri kast edilmektedir. Uluslararası ilişkiler kuramındaki birçok sistem tanımı, işlevselci okuldaki yapı tanımıyla aynı anlam taşımaktadır. Morton Kaplan tarafından yapılan sistem tanımı buna bir örnek olabilir. Kaplan, sistemi “seçilen belli değişkenler arasında tanımlanabilir davranışsal özellikler” şeklinde açıklamıştır (Dağı vd., 2016).

Yapısal işlevselciler ise özellikle tabakalaşma ile ilgilenmekte ve bununla ilgili çalışmalarında güç ve otorite kavramlarını ortaya koymaktalar. Güç kavramı aynı zamanda devlet, iktidar ve otorite kavramlarını gündeme getirmektedir. Yapısal işlevselciler demokratik ve çoğulcu bir toplum imajı çizmekte, tabakalaşma teorilerini de demokratik ve çoğulcu bir toplum anlayışından hareketle oluşturmaktalar. Diğer tabakalaşma teorisyenleri gibi devlet kavramından pek çok söz etmezler. Yapısal işlevselcilere göre, devlet merkezi, hiyerarşik ve bürokratik bir yapı değil, toplumun çeşitli kesimlerine dağıtılmış güç merkezlerinden sadece bir tanesidir. Devlet değerlerin entegrasyonu ile oluşmuş bireyler tarafından seçilmiş ve toplum için yönetim fonksiyonu taşıyan işlevsel bir organdır. Bireylerin çıkarlarını demokratik toplumlarda sivil toplum kuruluşları, baskı grupları, devlet organları ve siyasi partiler temsil etmektedir. İşlevselcilere göre, münferit olaylar dışında zor ve baskıyı temel alan güç kullanılması sosyal düzenin sağlanmasına uygun değildir ve son olarak

zorlayıcı güç sosyal düzenin bozulmasına ve kesintiye uğramasına neden olmaktadır. Yapısalcı işlevselcilere göre sosyal kontrol temel olarak yasal ve genel kabul görmüş kurallardan kaynaklanmaktadır. İşlevselcilerin anahtar kavramı sosyalleşmedir. Bu yolla bireyler herkes tarafından kabul edilerek onaylanmış ve karşılıklı yarar sağlayan bir sosyal etkileşim içerisinde sosyal kural ve kontrol mekanizmalarını öğrenip içselleştirirler (Aydın, 2014: 235-236).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEOLİBERALİZM: KAVRAMSAL

TARİH VE YAKLAŞIMLAR

3.1. KAVRAM OLARAK NEOLİBERALİZM

Liberalizm kelimesi önceleri İngiltere kaynaklı ulusal olmayan politikaları ifade etmek amacıyla kötüleyici ve suçlayıcı bir anlam taşımıştır. İlginç bir şekilde, İspanlar da “liberal” sıfatını İngiltere menşeli politikaları nitelendirmek için kullanmış, aynı zamanda İngiltere’de Locke’cu anayasal monarşi ve parlamenter yönetim ilkelerini savunanlar da “liberales” olarak adlandırılmıştır. Adam Smith, *Ulusların Zenginliği* kitabında “liberal ihracat ve ithalat sistemi” ifadesi ile ilk kez liberal kavramını kullanan yazar olmuştur. Zamanla siyaset sözlüğüne giren kavram, “laissez faire laissez passer” (bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler) ifadesiyle özdeşleştirilmiş, düşünce, ifade, basın özgürlüğü ve serbest ticareti savunanların etiketi haline gelmiştir (Abacı, 2012: 30).

Fakat liberalizm sosyal devletle tanışmış bir dünyanın koşullarında üretilmişti. Neoliberalizm ise, kısmen sosyalist partilerin yükselişine tepki olarak geliştirilmiştir. Bu bağlamda neoliberalizm, toplumu sınırsız bireysel zenginleşmenin yıkıcı etkilerinden koruma amacıyla 19. yüzyılın ortalarından itibaren geliştirilmeye başlayan ve kapitalizm üzerinde empoze edilen bütün kolektif yapıları, sermaye karlılığının önünde engel olan herşeyi yıkmayı ve serbest piyasa mekanizmasını temel konuma getirmeyi amaçlamaktadır (Abacı, 2012: 32).

Tarihçiler özellikle 1970-1980’li yılları dünyanın sosyal ve ekonomik dönüşüm yılları olarak hatırlamaktadır. 1978’de Deng Xiaoping, Çin gibi dünya nüfusunun 1/5’ne sahip olan komünist-iktidarlı ülkede rejimin liberalleştirilmesi yönünde ilk kez bir adım attı. Bu adımın amacı iki on

yıllık süre içerisinde Çin'i kapalı ekonomiden kapitalist dinamizminin merkezine yerleştirmek idi. Pasifik Okyanus'un diğer tarafında yer alan ABD'de ise 1979 yılında o dönem tanınmış olmayan bu gün ise herkesin bildiği Paul Volcker, Federal Reserve sistemini yenilemeye kendini alıkoydu. FED enflyasyona karşı sonuçları ne olur olsun (çok büyük ihtimalle yüksek oranda işsizliğe neden olacaktı) çalışmalara ve yeni düzenlemelere başladı. Atlas Okyanusu'nun doğusunda yer alan Birleşik Krallık'te ise 1979 tılında Margaret Thatcher yönetimi ele aldı ve Başbakan seçildi. ABD'de 1980'de Cumhurbaşkanlığı makamına gelen Ronald Reagan da Volcker'in adımlarını destekledi. Böylece dünya genelinde bir çok merkez noktalardan tüm dünyaya yeni fikirler, özellikle maliye ve ekonominin liberalleştirilmesi fikri yayıldı. Deng, Japonya, Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Güney Kore'de zenginliğin artan gücü ve etkisini gördüğü için, Çin'in ulusal çıkarlarını koruyabilmek adına pazar sosyalizmi metoduna üstünlük verdi. Volcker, Reagan ve Thatcher ise neoliberalizmi tamı tamına uygulamaya koydular. 1970'lerde dünyanın birçok yerinde neoliberal siyasi-iktisadi dönüşüm, deregülasyon, özelleştirme, devlet yönetiminin azaltılması süreci başladı. Neredeyse tüm devletler, hem SSCB'nin dağılması ardından yaranan yeni bağımsız devletler, hem eski sosyal-demokrasi modellerine sahip ülkeler ve hatta Yeni Zelanda ve İsveç gibi gelişmiş refat devletleri bile bazen gönüllü şekilde bazen ise zorlayıcı baskı sonucu neoliberal teorinin farklı versiyonlarını pratikte uygulamaya başladılar. Günümüzde neoliberal teori savunucuları düşünce kuruluşları, üniversiteler, medya, büyük mali enstitüleri (merkez bankalar ve hazineler) ve IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlarda önemli etki gücüne sahipler (Harvey, 2005: 1-3).

Neoliberalizm`in temel amacı devletin sınırlarını geriye itmektir. Liberal Yeni Sağ, mülkiyet konusuna ilgisinde ve devlet teşebbüsü veya millileştirmeye karşı özel teşebbüslere yönelik tercihte bulunmaktadır. Başka sözle, neoliberalizme göre “özel iyidir, kamu kötü”. Bu tür fikirler Margaret Thatcher`in “toplum diye birşey yoktur ve sadece bireyler ve aileler vardır” şeklinde iddiada bulunması ve katı bireyciliği ön plana çıkarması örnek gösterilebilir. 1970`li yılların sonunda dünya ekonomisinin yaşadığı krizden savaş sonrası dönemde uygulanan Keynesyen iktisat politikalarını takip ederek çıkılmayacağı anlaşılınca özellikle İngiltere, ABD`de IMF ve Dünya Bankası gibi küresel örgütlerin de tavsiyesiyle neoliberal sermaye birikim stratejisi uygulanmaya başlamıştır. Neoliberalizmin en önemli temsilcileri olarak Friderich A. von Hayek ve Milton Friedman gösterilebilir. Hayek, temel düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

- Serbest piyasalar bireysel ihtiyaçlara cevap veriyor.
- Merkezi planlama her bireyin çeşitli ve değişen ihtiyaçlarına yanıt veremez.
- Piyasaların serbest şekilde çalışmasına izin verilmesi gerekiyor.
- Merkezi planlama baskı içermektedir.
- Toplumda düzenin kendiliğinden oluşabilmesi için hükümetler ve merkez yönetim sınırlandırılmalıdır. Çünkü sınırsız durum totaliter hükümetlere yol açmaktadır (Üste, 2014: 157-158).

Başka sözle, neoliberallere göre, bireysel özgürlüğün ve ahlaki değerlerin ve insan haklarının temel koşulu serbest piyasa ekonomisinin geçerli olduğu demokrasi türleridir. Neoliberaler, devletlerin bireylerin hayatını kendilerince en iyi şekilde yaşamalarına izin vermelerini temel prensip haline getirmekte, aynı zamanda devlete sadece bireylerin üretim

faaliyetlerini düzenleyen mekanizmaların çalışır durumda tutulması görevini biçmekte (Üstü, 2014: 159).

Bretton Woods sisteminin 1970'li yıllarda çökmesi ardından, IMF ve Dünya Bankası gibi neoliberal iktisat anlayışını benimseyen etkili uluslararası kurumlar, finansal destek için kendilerine başvuran ülkelere destek sağlamaları için neoliberal politikaların uygulanmasını koşulunu talep etmeye başlamışlar. Böyle bir durumda yakından ilgili olarak neoliberal iktisat anlayışı oldukça hızlı bir şekilde dünyaya yayılmış ve ana akım konumuna yükselmiştir. Bu durum hem de devletin ekonomiye müdahale etmemesi gereken bir "seyirci" olma zorlanması anlamına gelmektedir. Neoliberal iktisadın dayandığı temel kabuller çerçevesinde ve özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi temel kuruluşların telkinleri doğrultusunda ülkeler ardıcıl şekilde uygulamakta oldukları sermaye kontrollerini kaldırmaya başlamışlardır. Bu arada istihdam ve fiyat istikrarı arasında bir uyum olmadığı, işsizlik ve enflasyon arasında bir tercih yapılması zorunlu olduğu ana fikrine dayanan Phillips Eğrisi, bilimsel bir kanıta dayanmasa bile iktisadi düşünceyi esir almış ve enflasyona karşı deflasyonist politikaların uygulanması gerekliliği görüşü, hızlı şekilde egemen bir hale gelmiştir. Oysa talep kısıcıcı politikaların uygulanmasının uzun dönem için sürekli ve enflasyonsuz bir büyümeye neden olacağının hiçbir garantisi bulunmamaktadır (Erdoğan, 2010: 331).

3.2. NEOLİBERALİZMDE GÜÇ OLGUSU

Genel olarak güç, bir aktörün diğer bir aktörün davranışlarını etkileyebilme ve belirleyebilme kapasitesi olarak nitelendirilebilir. Aynı zamanda gücün nisbi olduğu söylenebilir. Nisbilik olgusu, etki aracı olarak ister askeri güç isterse ekonomik güç kullanılsın, bir devletin

gücünün diğer devletlerle karşılaştırıldığında önem kazanmasıdır. Etki aracı olarak güç iki kategoride değerlendirilebilir: sert güç (hard power) ve yumuşak güç (soft power). Sert güç doğrudan ve yüz yüze ilişkiler kapsamında kullanılmakta, bir devlet bu aracı kullanarak diğeri üzerinde doğrudan etkide bulunmakta ve burda askeri güç, ekonomik ambargolar, diplomatik ilişkilerin kesilmesi, etkilenmek isteyen devletin uluslararası camia içerisinde tecrit edilmesi vd. “sert yöntemler” uygulanmaktadır. Yumuşak güç ise ikna (persuasion) yöntemine dayanmakta, bu zaman etkilenen devlet çoğu zaman etkilendiğinin ve etkileyenin farkına bile varamamaktadır. Burda uygulanan temel yöntem “gönüllülük” (voluntary) kabul edilmektedir (Özen, 2004: 64-65).

Neoliberaler, neorealistlerin sistemdeki anarşi hakkında söylediklerini kabul etmektedirler. Bununla yanaşı, neoliberalere göre, işbirliğini elde etmede sistemin anarşik yapısı neorealistlerin öngördüğü kadar büyük engel değildir. Neoliberaler, devletler arasında, özellikle de ekonomik alanda “karşılıklı bağımlılığın” (interdependence) arttığını ve devletlerin askeri gücünün yanısıra hem de ekonomik gücünün arttırılmasının önem taşıdığını, bu nedenle ekonomik konularda işbirliği çabalarının daha başarılı ve yoğun bir hale getirilmesini savunmaktadırlar. Joseph S. Nye'nin de söylediği gibi, günümüzde dünyada “gücün kaynakları konusunda askeri güce yapılan vurgudan uzaklaşma gözlemlenebilir. Bugünkü dünyada uluslararası gücün değerlendirilmesinde teknoloji, eğitim ve ekonomik büyüme gibi faktörler önem kazanmaktadır. Bunların yanısıra nüfus, hammaddeler ve coğrafya gibi faktörler gittikçe önemlerini kaybediyorlar.” Başka sözle, devletler neorealistlerin iddia ettiği gibi çıkarlarını maksimize etmek için “diğer devletlerden bağımsız bir şekilde karar verme ve davranma serbestileri”ni kaybetmişler (Özen, 2004: 63).

Neoliberallerin gücün sıfır toplamı bir ilişki olmadığı düşüncesi devletlerarası karşılıklı bağımlılıkla ilişkilidir. Karşılıklı bağımlılık ise kendiliğinde işbirliği sonucu doğurmaktadır. Liberalizmde önemli olan durum, güvenlik ile özgürlük arasındaki dengeyi sağlayabilmek ve bu kapsamda devletin amacı bireysel özgürlüklere zarar vermeyecek şekilde iç ve dış politikada güvenli bir ortam oluşturmaktır. Liberalizm uluslararası sistemin anarşik yapısını kabul ederek, uluslararası işbirliğinin varlığını ve önemini incelemektedir. Bunun yanısıra, uluslararası sistemde karşılıklı bağımlılık temeline oturtulan ilişkilerin hızlı bir şekilde gelişmesi ve askeri odaklı güvenlik anlayışından farklı konular gündeme gelmeye başlamıştır. Neoliberalizmde de bireylerin özgürlüğü yaklaşımından yola çıkılarak uluslararası barış ve işbirliği imkanları analiz edilmektedir. Neoliberalizmde güvenlik anlayışı karşılıklı bağımlılık, demokratik barış teorisi ve kurumsalcı liberalizm yaklaşımlarını da içermektedir. Keohane ve Nye tarafından geliştirilen karşılıklı bağımlılık teorisinin üç özelliği bulunmaktadır: iletişim kanallarının çokluğu, yani uluslararası ilişkiler sisteminde yer alan aktörlerin sayısının artması; dış politika gündemindeki konular arasında hiyerarşinin bulunmaması, yani sadece savaş ve askeri konuların değil, diğer konuların da ilk sıraya konulabilmesi; ve askeri gücün eskiye oranla önemini kaybetmesi, yani ekonomik, kültürel vd. güçlerin önem kazanması. Small, Singer ve Doyle'un çalışmalarıyla ortaya konulan Demokratik barış teorisi devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde daha az askeri güce başvurduğunu ifade etmektedir. Buna göre dünyada demokratik rejimlerin sayısının artması ile eşit oranda güvenlik ortamı da artmaktadır. Liberal kurumların da desteklenmesiyle birlikte çatışma ortamı oluşmayacaktır. Liberal kurumsalcılıkta ise, devletlerin ortak çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla kurumsallaşma yoluna gitmeleri

gerektiği fikri savunulmaktadır. Liberal kurumsalcılığa göre güvenlik anlayışı sadece askeri boyutlara indirgenmemelidir. Kurumsallaşma yoluyla uluslararası anarşik yapının neden olduğu sorunlar ve devletlerin karşılıklı şekilde birbirine karşı duyduğu korku azalmakta ve işbirliği gelişmektedir (Uğuz, 2016: 90-93).

Neoliberallerin sıkı bir şekilde kullandığı karşılıklı bağımlılık terimi aslında klasik anlamdaki gç olgusunun başka bir araçlarla devam ettirilmesinden başka birşey değildir. 18-19. yüzyıllarda İngiltere'nin uluslararası sistemde sahip olduğu hegemonik pozisyon, devletin sistemin kendi kurallarına uygun olarak yeniden yapılandırılmasına imkan vermiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yükselen uluslararası finans ve buna bağlı şekilde devletlerin borç, ulusal krizler ve tüm bunların sonucu olarak uluslararası finans çevrelerine bağımlı duruma gelmeleri, sistemin etki araçlarına iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Bu bağlamda özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirilen uluslararası kuruluşlar, uluslararası rejimler ve uluslararası normlar karşılıklı bağımlı bir uluslararası sistem yapısını oluşturmaktadır (zen, 2004: 67).

3.3. YARATICI YIKIM OLARAK NEOLİBERALİZM

Neoliberalizm, gerçekte, sosyalizm ile birlikte ve “onun kadar tehlikeli” olan etkilerini, yani sosyal devleti ve az gelişmiş ülkelerin bağımsızlığını hedef almıştır. Böylece, tüm dünyada sömürü oranı, rantiyeye geliri ve az gelişmiş ülkelerden faiz ve kar biçiminde aktarılan gelirler olağanüstü şekilde artmıştır. Neoliberalizm, mali sermayenin özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında kaybettiklerini geri almasını sağlayan agresif bir ideoloji olarak nitelendirilebilir. Adam Smith, “kapitalizm öncesi”

artıklar olarak nitelendirdiği monopolcü, spekülâtör, maceraperestlerin aşırı kar heveslerinin, yasa yapıcıları satın alma ve yargıçları etkileme gibi eylemlerini önlemek, toplumun çıkarlarının öne çıkarılabilmesi için daha iyi bir devlet örgütlemek arayışında idi. Lakin hem de Adam Smith, serbest rekabet kapitalizminde henüz yükselmekte olan sanayi burjuvazisinden yanaydı. Neoliberalizm ise tekelci kapitalizm döneminde ticari ve sanayi sermayeleri kendi kontrolü altına alan ve önemli ölçüde kendinde birleştiren mali sermayeden yanadır. Neoliberalizm genel olarak mali sermayenin egemenliğine hizmet etmekte, tam da tekelleşmenin, mali spekülasyonun, aşırı kar heveslisi rantiyelerin ve onların devleti etkilemesinin (yeniden) önünü açmaktadır. Adam Smith`in karşısını almak istedikleriyle neoliberallerin fiilen yaptıkları arasında çarpıcı benzerlik bulunmaktadır (Hoca, 2010: 326).

Neoliberalizm, insanlığın refahının arttırmasının en ideal usulünün girişimci özgürlüğün maksimize edilmesi olduğu fikrini ileri sürmüş ve bu açıdan ekonomi politik pratikler teorisi olarak tanımlanabilir. Girişimci özgürlük ise, bireysel özgürlük, serbest piyasa ve ticaret, özel mülkiyet hakları ile mümkün kılınabilir. Neoliberalizme göre, devlet girişimci özgürlüğe olanak sağlamalı, aynı zamanda bu özgürlüğün kolay çalışabilmesi için paranın kalitesi ve güvenilirliği ile ilgilenmelidir. Ayrıca, devlet özel mülkiyeti güvence altına alacak hukuksal ve askeri altyapısını güçlendirmeli, buna ek olarak devlet genelinde eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve çevre kirliliği/koruması gibi konularla ise piyasa değil, hükümet uğraşmalıdır. Piyasalar bir kez oluşturulduktan sonra devlet müdahalesi minimuma indirilmelidir. Neoliberal düşünce kurucuları, özgürlüğü ve bireysel özgürlüğü uygarlığın temel değerleri olarak dokunulmaz ilan etmişler. Bu son derece iyi ve bilgece yapılmış bir seçimdir, çünkü bu kavramlar gerçekten güçlü, etkin ve duygulara

hitap eden kavramlardır. Neoliberallere göre bu değerler, sadece diktatörlükler, faşizm ve kpmünizm tarafından değil, hem de kollektif kararları icra eden her türlü devlet müdahalesi tarafından da tehdit edilmektedir. Bu değerler Doğu Avrupa`da ve Soğuk Savaş`ın sonlarına doğru Sovyetler Birliği içerisinde muhalif hareketlere ve Çin`in Tiananmen Meydanı`ndaki öğrencilere güç vermiş, 1968 yılında dünyayı Paris ve Chicafo`dan Bangkok ve Mexico City`e kadar saran öğrenci hareketi başlatmış ve bireysel tercih özgürlüğü arayışından doğmuştur. Hatta 9/11 saldırılarından sonra Irak`la savaşa girme beklentisi içindeyken bile ABD Cumhurbaşkanı Bush, “büyüyen özgürlüklerin barışçıl dünyası`nın Amerika`nın uzun vadeli çıkarlarına hizmet ettiği ve Amerikan ideallerini yansıttığı” hakkında konuşmaktaydı. Irak`a karşı savaş, buraya özgürlük götürme düşüncesiyle meşrulaştırılmaya çalışılıyordu. Ancak asıl mesele burda ne tür bir özgürlüğün kast edildiği idi. Matthew Arnold çok daha önce özgürlük hakkında şöyle söylemişti: “Özgürlük çok iyi bir attır, lakin belirli bir yöne sürülmesi şartı ile”. 19 Eylül 2003`de ABD geçici karma hükümet başkanı Paul Bremer`in de belirttiği gibi, Irak`ın “özgürleştirilmesinden” sonra, burda kamu kurumlarının tamamen özelleştirilmesi, yabancı şirketlerin Irak-Amerikan işletmelerinde mülkiyet haklarının tamamına sahip olabilmesi, yabancı şirketlerin ulusal işlemleri görmesi, Irak bankalarının dış denetime açılması, ülke dışındaki kazançların Irak`a geri döndürülmesi ve neredeyse tüm ticari sınırlamaların kaldırılması. Kamu yönetiminin ve ekonominin tüm sektörlerine, başka sözle medya, üretim, hizmet, ulaşım, finans, inşaat dahil ekonominin tamamına bu düzenlemelerin uygulanacağı planlanmaktaydı (Hayvey, 2012: 68-70).

Lakin neoliberal devlet oluşumunun ilk büyük deneyi, başka sözle Bremer`in kararnamesinde bulunan planlar ve öngörüler bu

kararmnamenin çıkarıldığı günden neredeyse 30 yıl önce, 1973`de “küçük 11 Eylül” adlandırılabilir Augusto Pinochet`in darbesinin ardından Şili`de uygulanmıştır. Salvador Allende`nin demokratik bir şekilde iktidara geldiği sol sosyal demokrat hükümetin, ABD, özellikle CIA ve Dışişleri bakanı Henry Kissinger`in açık şekilde ve şiddetli desteği ile Pinochet tarafından gerçekleştirilen darbeye yıkılması ve bu darbenin ardından ülkedeki sol merkezli tüm sosyal hareketlerin ve politik örgütlenmelerin şiddetli bir şekilde bastırılması (özgürlüğü bastırma), emek piyasasının, düzenleyici kurumsal sistemin “özgürleştirilmesi”, Şili ekonomisinin yeniden kurulması için Milton Friedman`ın neoliberal teorilerine bağlı “Chicago Boys” (Chicago çocuklar) ekonomistleri ülkeye çağırılması, onların ise tüm kamu mallarını özelleştirmesi örnek gösterilebilir (Harvey, 2012: 71).

Böylece, ABD`nin özenle desteklediği neoliberal düşüncelerin temelinde duran “özgürleşme” aslında kendisinin özgür faaliyeti için geniş ve engelsiz bir alanın açılmasını öngören “yaratıcı bir yıkım” olarak değerlendirilebilir.

3.4. NEOLİBERALİZM VE LİBERAL DEMOKRASİNİN SONU

Neoliberalizm günümüz kapitalistik sistemine hakim olmakta ve devlet biçimine ilişkin kimi dönüşümler ortaya çıkarmaktadır. “Devletin küçültülmesi”, “piyasanın devlet müdahalesinden arındırılması” ve “devletin ekonomiden çekilmesi” gibi neoliberalizmin temel yaklaşımları var olan gerçeği tamamıyla doğru bir şekilde yansıtmasa da, aslında ortaya çıkan birçok dönüşümlerin birer ifadesi olarak belirmektedir. Böylece devletin ekonomik bir aktör olarak varlığını meşrulaştıran ve gerekliliğini arttıran refah devleti modeli, birtakım

dönüşümler içerisinde giriyor. Fakat bu noktada süreç kavramı öne geliyor. Örneğin, İngiltere'nin hala refah devleti uygulamalarını belli bir düzeyde koruduğunu, fakat eski dönemlerde bu uygulamaların daha fazla olduğu görünmektedir. Son dönemlerde hem Batı ülkelerinde hem de demokratikleşme sürecinde olan diğer ülkelerde demokrasiye ilişkin değişiklikler yaşanmakta ve bu durum sıklıkla tartışılmaktadır. Batı Avrupa'nın sosyal demokrat partilerinin geçirdiği dönüşüm, özellikle AB kapsamında temsil mekanizmalarının yetersizliği, bu ülkelerde ortaya çıkan demokrasi dışı oluşumlar yaşanan demokrasi değişikliklerinin birer göstergeleri olabilir. Özellikle diğer ülkelerdeki “eksik” veya “bozuk” demokrasilerin Batıdaki anlamda bir liberal demokrasiye dönüşümünün olasılığının düşük olması sıklıkla tartışılmaktadır (Güveloğlu, 2004: 11-12).

İçinde bulunduğumuz süreçte özellikle ekonomi ve siyaset ilişkisi ile ilgili temel belirleyiciler olarak yürütme organının ekonomiye müdahale araçlarının etkisizleştirilmesi ve ekonomi yönetiminin özellikle kilit sektörlerde “bağımsız kurullar” a devredilmesidir. Diğer yandan “Merkez Bankasının bağımsızlığı” ilkesi gereği yürütülen para politikası, hükümetlerin yetki ve sorumluluk alanından çıkarılmaktadır. Sonuç olarak seçimle iş başına gelmiş hükümetlerin ekonomi politikalarının karar alma süreçlerinde rolü azaltılmaktadır. Peter Burnham (2001) bu sürece “ekonomi yönetiminin depolitizasyonu” adını vermiş, aynı zamanda bu sürecin aslında bir “yönetim stratejisi” olduğunu bildirmiştir (Güveloğlu, 2004: 18).

Sermayenin rahat dolaşımı için burjuva demokrasisinin bir siyasi yapı olduğu fikri Marksist literatürde sıklıkla savunulmuştur. Her ne kadar araç düzeyine indirgenemeyecek olsa da, daha önce de değinildiği gibi, bu rejim biçiminin sermaye egemenliğinin yeniden üretilmesi ve

pekiştirilmesi yönünde önemli imkanlar ve olanaklar sağladığı tamamen açık şekilde ortadadır. İçinde bulunduğumuz süreç içerisinde üçüncü dünya ülkelerine yönelik demokratikleşme ve demokratikleştirme ideolojileri açısından da bu araçsallık göz önünde bulunmaktadır. Şöyle ki, “Irak`a demokrasi götürmek” şeklinde ifade edilmiş olan ideolojik çerçevenin altında hegemonikleşme olgusu yatmakta ve bu “demokratikleşme” hegemonikleşmeni daha da kolaylaştırmaktadır. Ekonomi yönetiminin depolitizasyonu bununla da kalmayıp, hem de siyasal partiler üzerindeki etkileri açısından da analiz edilebilir. Burjuva demokrasininin radikalleşmesi sürecinde ekonomi yönetiminin depolitizasyonu siyasal partiler üzerinde de önemli sonuçlar doğurmakta ve siyasal partilerin işlevlerinin kısıtlanmasına, hiyerarşik yapılarındaki değişimlere ve ekonomi-dışı siyaset araçlarının ön plana çıkmasına neden olmaktadır (Harvey, 2012: 25).

Dardot ve Laval`a göre, neoliberalizm modern kapitalizmin düşünce tarzı, öncelikle ise bir ilişki kurma şekli ve yaşam normudur. Bu norm, hem bireysel hem de toplumsal ilişkileri rekabetçi piyasa sistemine uyumlaştırmayı amaçlıyor. Bu açıdan neoliberalizm dedikte, insanların evrensel rekabet ilkesi ile yönetilmesinin yeni bir tarzını belirleyen söylemler, pratikler, düzenlemeler bütünü kast ediliyor (Dardot ve Laval, 2012: 2).

Dardot ve Laval`ın (2012) Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme adlı çalışmasında yaşadığımız hayatın mutlak görünen ilişkileri, çalışma ve düşünme biçimini kuşatan anlayışın ne kadar güçlü ama aynı zamanda sahte ve yıkılabilir olduğu gösteriliyor. Neoliberal sistemin güçlülüğünün nedeni ise, büyük oranda birçok insanı bu yaratılışın ve kurgunun içerisinde dahil edebilmesinden kaynaklanıyor. Neoliberalizm mali krizlerle birlikte yok olup gidecek geçici bir ideoloji

olmayarak ticarete ve maliyeye başat yer vermekte ve bir iktisadi politika olarak da kabul edilemez asında. Söz konusu bundan daha fazlası: yaşama, hissetme ve düşünme biçimimizdir. Neoliberalizm gerçekten de Batı toplumlarındaki ve ondan da ötesinde, “modernite” yolu üzerinde olanları takip eden tüm toplumlardaki belli bir yaşam normunu tanımlamaktadır. Bu norm herkese genel olarak bir rekabet evreninde yaşamayı buyurur, halkların birbirleriyle iktisadi mücadele içerisine girmesini emreder, toplumsal ilişkileri piyasa modeline göre düzenler ve bireyler de dahil olmakla her şeyi dönüştürebilir (Dardot ve Laval, 2012: 1).

3.5. YÖNETİŞİM PARADİGMASI VE NEOLİBERALİZM

Sosyal bilim literatüründe oldukça yeni bir terim olan yönetim (governance) hükümet anlamındaki yönetim (government) kavramından farklı bir anlam taşımaktadır. Hükümet anlamındaki yönetim kavramı hiyerarşik nitelikli bürokratik yapıya dayalı olsa da, yönetim kavramında yönetim sürecinde farklı aktörler ve örgütler rol almakta ve hiyerarşik bürokratik yapının yanısıra, heterarşik ilişkiye vurgu yapılarak hükümet dışı aktörler de etkin bir şekilde yönetim faaliyetinde yer aldığı belirtilmektedir (Yüksel, 2000: 146).

Yönetişim fikri, 1990’lı yıllarda ortaya çıkarak uluslararası düzenin niteliği ile bağlı tartışmalar bağlamında iyice kendine yer edinmiş, özellikle Dünya Bankası tarafından teorik olarak Afrika ülkelerinin gelişmesi için gerekli görülen siyasal pratikleri ve kurumları dizayn etmek üzere öğretici bir tarzda kullanılmış ve bunu ifade etmek için “iyi yönetim” terimi ortaya atılmıştır. OECD ise, yönetim kavramını sosyal ve ekonomik gelişim açısından bir ülke kaynaklarının yönetimi ile

ilgili, toplumsal yapı içerisinde politik otoritenin etkin kullanımının ve denetimin sağlanması olarak değerlendirmiştir (Yüksel, 2000: 156).

Yani neoliberalizmden farklı olarak yönetim yaklaşımında devlete daha önemli bir rol verilmekte, fakat bu rolün diğer aktörlerle paylaşılması tavsiye edilmektedir.

Kavramın temelinde yeni dönemde devletin merkezi, hiyerarşik ve baskıcı yönetim yapısının yerine daha desentralize olunmuş, konsensüse dayalı ve “yumuşak” iktidar veya yönetim biçimi ve usulleri bulunmaktadır. Üstelik bu kavram sadece devletten değil, aynı zamanda piyasadan da farklı bir toplumsal mantığın harekete geçirilmesini öngören “üçüncü yol” arayışları ve “sivil toplum” söylemlerinin en yüksek noktada olduğu 1990’ların siyasi olayları içerisinde ortaya çıkmıştır. Bu mantığa göre rekabet yerine eşgüdüm ve ortaklık, piyasa yerine sivil toplum, karlılık yerine sosyal tutunum fikri savunulmuştur. Neoliberal politikaların yaygın başarısızlık ve darboğazla yüz yüze kaldığı böyle bir dönemde yönetim, pek çok kesimden olan siyasetçi ve akademisyenlerin her türlü sorunu aşmaya muktedir bir tür sihirli formül olarak gördüğü düşünceye dönüşmüştür. Başta Dünya Bankası olmakla farklı uluslararası mali kuruluşlar da kavramın ilk elden sahiplenmesi ve çeşitli raporlarında başat bir konuma yükselmesi, en son 2008 yılında patlak veren küresel krizde şahit olduğumuz gibi, “neoliberalizmin sonu veya post-neoliberalizm” tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Artık Dünya gibi kuruluşlar başta olmakla Thatcher/Reagan döneminin salt piyasa ve bireycilik retoriği eleştirilmeye başlamış, iyi yönetim adı altında devlet müdahalesinin gerekliliği, sivil toplumun geliştirilmesinin önemi ve yoksullukla mücadele gibi konular gündeme gelmiştir (Bayraktar, 2015: 72).

Yönetişim modeli, klasik kamu yönetimi anlayışından farklı olarak devlet, özel sektör ve sivil toplum örgütleri, aynı zamanda yarı resmi kuruluşlar gibi değişik kurumlar ve farklı aktörleri bir araya getirerek kamu hizmetine sunmaktadır. Bunun yanısıra, yönetim modelinde devlet kamu politikaları açısından kurallar koyma ve uygulama süreçlerini denetleyen bir yapı arz etmekte, lakin kamu hizmetini doğrudan sunan bir organ olarak daha az ölçüde rol üstlenmektedir. Fakat böyle bir modelde hangi aktörün daha az hangisinin daha çok rol üstleneceği sorunsalı var olmaktadır. Bu ise kendi açısından hesap verilebilirlik gibi sorunun oluşumuna neden olabilmektedir. Yönetişim, devlet (toplum düzeyi şeklinde de ifade edilebilir) ve birey arasında yeni bir ilişki şeklini geliştirerek kavramlaştırmaktadır. Yönetişim yaklaşımının, demokrasi, etkin yönetim, sivil toplum, küreselleşme, yerelleşme, sosyal devlet ve ekonomik kalkınma gibi temel kavramları temel alarak hem ulusal hem de uluslararası ilişkiler açısından daha kabul edilebilir ve işlevsel bir model ortaya koyduğu söylenmektedir (Karaçor ve Oltulu, 2011: 409-410).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEOREALİZM VE NEOLİBERALİZM: ÇAĞDAŞ TARTIŞMANIN ŞARTLARI

4.1. İÇ/ULUSLARARASI POLİTİKA AYRIMI

Geleneksel uluslararası ilişkiler teorisi genel olarak sosyal ve siyasi teorilerden farklılık üzerine kurulmuş ve bu farklılığın egemen devletlerarası ilişkilerden kaynaklandığı bildirilmiştir. Bu görüşün savunucularından Martin Wight'a göre uluslararası politika bir tekrar alanıdır, ve burda iç politikaya özgü olan ilerleme ve değişim kavramlarına yer yoktur. Bu bağlamda siyaset teorisi devletin içinde iyi yaşamın nasıl olabileceği ile ilgilenirken, uluslararası ilişkiler teorisi devletin hayatta kalma konusu ile ilgilenmektedir (Kolasi, 2013: 161).

Wight'ın "Neden Bir Uluslararası İlişkiler Teorisi Yoktur" adlı makalesi, devlet içi ve devletlerarası yaşam arasındaki farklılıkları açıklamaktadır. Wight'a göre siyaset kuramını devlet hakkındaki düşünce geleneği olarak, uluslararası ilişkiler kuramı ise "devletler toplumu", "uluslar ailesi" veya "uluslararası toplum" hakkındaki düşünce geleneği olarak tanımlanabilir. Siyaset kuramı içerisinde devrim, iç savaş gibi en uç niteliklere sahip olaylar, uluslararası kuram için olağan bir durum olarak değerlendirilmektedir. Wight'ın görüşleri siyasal yaşamı devletle özleştiren ve devleti koruma amacıyla devletlerarası anarşi sorununu kendisine temel alan geleneksel anlayışı yansıtır. Wight, bu konuyla ilgili gerçekçilik, akılcılık ve devrimcilik olmakla üç ayrı gelenek ileri sürer. Görüldüğü gibi burda alışlagelmiş realizm, idealizm ve marksizm yerine yeni terimler kullanılmıştır. Gerçekçilik uluslararası toplumun varlığını yadsayarak devletler sisteminde anarşinin varlığını savunur. Devrimcilik, temel olarak kozmopolik bir dünyayı öngörür. Akılcılar,

yani rasyonalistler için ise, devletler arasında ortak çıkarların varlığı, onların davranışlarının ahlaki normlar tarafından sınırlandırıldığı bir anarşik toplum söz konusudur. Gerçekçilerin üzerine vurgu yaptığı güç politikası, rasyonalist görüşte yerini “anarşi içerisinde işbirliği” ilkelerine bırakır. Günümüzde neoliberal kurumsalcılara göre uluslararası rejim ve kurumlar, neoidealist inşacılara göre ise uluslararası normlar kolektif eylem sorununu çözerek devletlerarası işbirliğini sağlayabilirler (Yalvaç, 2011: 76-77).

Realist düşünür Hobbes`in çalışmalarında, özellikle Leviathan adlı eserinde de benzer görüşlere rastlamak mümkündür. Bu esere göre toplum içerisindeki çatışma ve anarşik durum devletin kurulmasından sonra devletlerarası alana itilmiştir. Böylece uluslararası politika devletin oluşumuna neden olan toplumsal sözleşme öncesindeki durumla, başka sözleşme olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda devletler güvensizlik ve korku hissetmekte ve devlet içerisindeki bu korku toplumsal sözleşmeye yol açarken, uluslararası doğa durumundaki anarşi ve güvensizlik ise sadece savunma tedbirleri ve caydırıcılığa yol açar. Böylece realist ve neorealist teori savunucuları iç politika ve dış toplum/uluslararası politika ayrımı yapmaktalar. Fakat realist düşünce okulu bu anarşik ve güvensizlik durumunun nedenini insan doğasına bağlarken, neorealist düşünce okulu bu görüşten kaçınmakta ve anarşik bir durumda güç mücadelesinin nedenini yapının özelliğine bağlamaktadır (Kolasi, 2013: 161).

Waltz`a göre, politik yapıları bir birinden ayıran üç temel özellik vardır: düzenleyici ilke, işlevlerin farklılığı ve kapasitelerin dağılımı. Waltz, ulusal politikayı uluslararası politikadan ayıran en önemli hususun savaş ve çatışmaların sürekliliği ile değil, sahip olduğu farklı yapılarla ilişkilendirmektedir. Ulusal politikada birimler arası hiyerarşi söz konusu

iken, uluslararası politikada böyle bir adem-i merkezîyetçilik söz konusu değil ve anarşi vardır. Bunun yanısıra devletler farklı ideolojik, kültürel, anayasal vd. farklı özelliklerinin olmasına rağmen, benzer işlevleri yerine getirirler. Bu işlevler olarak devletlerin egemenliklerini koruması, veri toplamak vd. olarak gösterilebilir. Ulusal siyasi birimlerin işlevleri ve amaçları ise farklıdır. Waltz ulusal ve uluslararası siyaset kıyaslaması yaparken kapasite, özellikle de güç dağılımına önem vermektedir. Güç devletin sahip olduğu bir özellik olsa da, devletlerarası güç dağılımı sistemin özelliğini yansıtmaktadır. Başka sözle uluslararası alanda değişim, büyük güçlerin daha da yükselişi veya tamamen çöküşü ile bağlı olarak ve bu süreci takip eden güç dengesindeki değişimler nedeniyle oluşmaktadır (Kolasi, 2013: 162-163).

Ulusal ve uluslararası politika yapımında ve başka sözle uluslararası sistemde var olan aktörlerin belirlenmesinde de teoriler farklı yaklaşımlar sergilemektedir. Bu bağlamda bazı düşünürler halkın dış politikaya girmesi ile devletlerin birbirlerine olan davranışlarında sıhhatli devrimler oluşacağı umuduna kapılmış, diğerleri ise halkın dış politikaya bilgisizlik, ölçsüzlük ve karışıklık getireceği görüşünü savunmuşlardır. Dış politikada demokratik kontrolün iyimser ve karamsar taraflarını anlamak için, örneğin liberal Immanuel Kant ile realist Walter Lippmann`ın veya liberal Woodrow Wilson ile realist George Kennan`ın (Gönlübol, 88-90) görüşleri karşılaştırılabilir. Fakat neorealistler bu konuda neoliberalistlerle uzlaşmış ve diğer aktörlerin de uluslararası sistem içerisindeki rolünü kabul etmiştir.

4.2. SAVAŞ

Savaş insanlık tarihi kadar eski bir olgu olarak aşağı yukarı 6 000 yıldan beri var olmaktadır. Krallar, hanedanlar, ulus-devletler, bloklar, paktlar,

devletler birbiriyle amansızca savaşmakta ve çatışmaktadır. İnsanlığın savaşsız geçen günü neredeyse yok gibi. Burada akıla gelen ilk soru: İnsanlar, uluslar ve devletler neden birbirleriyle savaşıyorlar? Bunlar arasındaki uyuşmazlıklar çözülemez mi? Siyaset biliminde anlaşmazlıkların çözümünün iki aracı vardır. Bunlardan biri politika ve diplomasi, diğeri ise savaştır. Prusyalı savaş yazarı ve generali Von Clausewitz, savaşın politikanın doğal uzantısı olduğunu söylemiştir. Ancak politika temel olarak diyaloga, uzlaşmaya, görüşmelere dayansa da, savaş güç kullanımına ve istediğini zorla kabul ettirmeye dayanıyor. Savaş ve barış konuları üzerine birçok araştırmalar yapılmıştır. Yeni Çağlarda savaş ve barış üzerine yazılan en önemli eserlerden biri olarak Hugo Grotius'un De Juri belli ad pacis (Savaş ve Barış Hukuku Üzerine) kitabı gösterilebilir (Daver, 1992: 181-183).

Hobbes, ünlü Leviathan eserinde: “birbirinin kurdu olan iki insan aynı anda beraber sahip olmayacakları bir şeyi isterlerse, düşman haline gelir ve sonunda ya birinin diğeri kontrol altına alması veya tamamen yok etmesi ile sonuçlanır” diye yazmıştır. Bu kaçınılmaz çatışma insanın doğası gereği hayatta kalma refleksinin bir bedelidir. Realist öğretinin temelini oluşturan bu görüşe göre, hayatta kalabilmek için en güçlüler en iyi yemeği ve en iyi barınağı elde etmeye çalışırlar. Fakat ihtiyaçlar sonsuz olduğu ve kaynakların ise kısıtlı olduğu için verilen mücadele sonunda insanları çatışmaya götürür. Klasik realist görüşlere göre insan doğasından gelen bu dürtü insanları savaşa ittiğine karşılık neorealist düşünürler daha farklı yaklaşım sergilemektedirler. Waltz, İnsan, Devlet ve Savaş adlı çalışmasında savaşın nedenlerini üç analiz düzeyinde inceleyerek açıklamaya çalışmaktadır. Burada birinci düzey insan doğası ise, ikinci düzey devletin iç politik yapıları, üçüncü düzey ise uluslararası sistem ve sisteme hakim olan anarşidir. Bazen devlet

adamları veya devletin iç siyasi dinamikleri savaşa taraftar olsa da, savaşın asıl nedeni uluslararası ortamda savaşan devletleri engelleyecek bir üst otoritenin olmamasıdır. Neorealizme göre devletler kendi ulusal sınırları içerisinde en üst politik otorite olduğu için şiddet kullanma seçimini de tekelinde tutmakta, fakat uluslararası sistemde böyle bir otorite olmadığı için, dolayısıyla anarşi durumu savaşın kaçınılmazlığına neden olmaktadır (Gurcan, 2012: 71-72).

Bugünkü küresel güvenlik ortamı analiz edildiğinde savaş olgusunun geleneksel sınırları dışına çıktığı görülebilir. Örneğin, 2010 yılında dünyada devam eden 37 silahlı çatışma vardı ki, bunlardan sadece 6 tanesi iki ulus-devlet arasındaki geleneksel tanımlarla açıklanabilecek çatışma idi. Buna karşılık Kolombiya ve Meksika'nın uyuşturucu örgütlerine karşı verdiği mücadele, Kuzey Kafkasya'daki Belucistan'da, Uygur Özerk Bölgesi'nde, Laos ve Nepal'dan Afganistan'a, Nijerya'dan Gazze'ye kadar dünyanın birçok sorunlu bölgesinde devam eden 31 savaşımsı çatışmanın temel dinamiklerinin geleneksel tanımlarla açıklanması oldukça zor olmaktadır. Özellikle devlet dışı aktörler tarafından saldırıların sayısı artmaktadır. Savaş olgusunda ulus devlet tekeli zayıflayan diğer bir neden ise sivil toplum örgütleri ve özel askeri şirketlerin artmakta olmasıdır. 1994-1998 yılları arasında Meksika hükümeti ile Zapatistalar arasındaki görüşmelerde önemli bir rol oynayan STÖ'ler, çatışma ortamının da sona ermesinde önemli katkıda bulunmuşlar. Yine Sudan'daki iç çatışmalarda Güney Sudan'ın savunmasız köyleri uydularla gün boyu 7/24 gözetleyen ve bu görüntüleri internet aracılığıyla tüm dünyaya yayan, ve böylece köye olan saldırıları büyük ölçüde durduran BM fonları tarafından destek alan sivil girişim olan Global Watch misyonu ulus-devlet ordularının başaramadığını farklı bir yöntemle çözüme kavuşturmuştur. Diğer

tarafından 2010 yılında küresel cirosu 100 milyar dolar olan Özel Askeri Şirket güvenlik alanında pek çok “müşteri” için politik olarak az riskli, az maliyetli ve modern ordularla kıyasla daha düşük profilli çözümler sunabilmektedir. Özellikle ABD'nin Irak ve Afganistan'da ulusal ordu kayıplarının artmasının karşısını almak için özel askeri şirketlerle anlaşması bunlara olan dikkati arttırmıştır (Gurcan, 2012: 99-100).

Göründüğü gibi savaş konusunda neorealistler hem insan doğasını, hem iç politik yapıyı, hem de uluslararası sistemin anarşi yapısını neden olarak göstermekte, aynı zamanda neorealistler gibi savaşın taraflarının farklı aktörler olabileceğini kabul etmekte. Bu kapsamda liberalistler savaş konusunu değil, barış konusunu ele almaktalar. İdealist bir bakış açısı dünya genelinde tüm düşmanlıkların sona erdiği ve tüm anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulabileceği bir barış düzeninin gerçekleşebileceğine inanmaktalar. Demokratik yönetimler ve devletlerarası örgütler yaygınlaştıkça uluslararası ihtilaflar ve çatışmalar barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulabilecektir. Devletlerin sadece iç güvenliği sağlayan kolluk kuvvetlere ihtiyacı olacağı için savaş için gerekli sürekli ordular da fesh edilebilecektir. Bu görüşler II. Dünya Savaşına giden süreçte realistler tarafından sorgulanmıştır. Liberal bakış açısı ise, idealizmle kıyasla sürdürülebilir barış tesisi kavramını kullanmıştır. Neoliberalizm, uluslararası barışın küresel düzeyde liberal siyasi ve ekonomik norm ve kuralların takibiyle bağlı olduğunu bildirmiş ve bunun için liberal rejimlere, serbest piyasa ekonomisine gerek duyulduğunu açıklamıştır (Sandıklı ve Kaya, 2012: 134, 138).

Fakat daha önceki bölümlerde neoliberal kuramın savunduğu liberal rejimleri ve serbest piyasa ekonomilerini dünya genelinde nasıl elde ettiği incelenmiştir.

4.3. NEOREALİZMİN VE NEOLİBERALİZMİN SOĞUK

SAVAŞA BAKIŞI

Soğuk Savaş'ın ne zaman başlaması kimin sorumlu olmasıyla ilgilidir. Soğuk Savaş'ı bir ideolojik mücadele olarak görenler, savaşın kökenlerini Ekim 1917 yılında Bolşevik (Komünist) Devrimi'ne bağlamakta ve savaşın SSCB'nin dağılmasıyla sona erdiğini bildirmekteler. Bu düşünceye göre, özellikle II. Dünya Savaşı ardından Fransa ve İtalya gibi Batı Avrupa ülkelerinde komünizmin meşruiyet kazanması ve komünist partilerin iktidarı ele alma korkusu, SSCB'nin ABD kapitalizmine meydan okuması, Sovyetler'in bölgedeki nüfuzunun artması ve duruma acil müdahale gerektirmesi olarak Soğuk Savaş'ın 1945-1950'li yıllarda başladığı, bu açıdan Marshall Planı Soğuk Savaşın başladığının ilkin, 1946'da Churchill'in Fulton Koleji'ndeki konuşması ve Demir Perde ifadesini kullanması ise açık göstergesi olarak değerlendirilebilir. Soğuk Savaş'ın başlanmasıyla dünya iki kutupa, iki düşman kampına ayrılmış ve savaşın bir tarafında ABD ve NATO, diğer tarafında ise SSCB ve Varşova Paktı yer almıştır. Başlangıçta dünyanın ideolojik veya jeopolitik olarak bölündüğü bir görünüm sergilendiyse de, özellikle 1960'lara doğru Soğuk Savaş Washington ve Moskova'nın emperyal heveslerine hizmet eden dünya bölünmesine doğru evrildi ve Doğu-Batı düşmanlığı. Kuzey-Güney gerçekliğinin ihmaline neden oldu (Kolasi, 2013: 152-154).

Uluslararası istikrar meselesi uluslararası güvenlik çalışmalarının ve uluslararası ilişkiler teorilerinin en önemli konularından biridir. Çok kutuplu, çift kutuplu veya tek kutuplu uluslararası yapılardan hangisinin daha istikrarlı olduğuna dair farklı dönemlerde farklı iddialar ve

tartışmalar gündeme gelmiştir. Uluslararası istikrar konusunda ilk tartışma Soğuk Savaş`ın zirveye ulaştığı bir dönemde klasik realistlerle neorealistler arasında yaşanmıştır. Klasik realistler çok kutuplu bir sistemin daha istikrarlı olduğunu savunurken, neorealistler iki kutuplu sistemin daha istikrarlı olduğunu iddia etmişler. Klasik realistlere göre çok kutuplu uluslararası sistemde devletler dış politikalarına esneklik kazandırma şansı kazanırken, neorealistlere göre Soğuk Savaş ile oluşan iki kutuplu uluslararası sistemde sert, disiplinli ve gergin ittifak bağları yapını daha da istikrarlaştırmakta ve devletleri güç kullanımından alıkoymaktadır. Klasik realistler ise bu argümana karşı çok kutuplu sistemde aktörlerin sayısının artmasıyla aktörlerin işbirliği ve manevra imkanlarının daha da arttığını bildirmişler. Klasik realistler iki tür devlet grupundan oluşan bir kamplaşmanın uluslararası istikrara yönelik asıl tehdit olduğunu düşünürler. Bu mantık üzere düşünen klasik realistler uluslararası sistemin istikrarını aktörlerin karakterine bağlamış ve güç dengesine önem vermişler. Bu bağlamda, herhangi bir çatışma durumunda ABD veya SSCB`nin hangi tarafta bulunması ve istikrarı etkilemesi önem taşırken, çokkutuplu bir sistemde İngiltere`nin hangi tarafta yer alması pek bir rol oynamaz. İnanırcı bir mantığa dayansa da bu görüşler ve güç dengesi yaklaşımı neorealistler tarafından eleştirilmiştir. Neorealistlere göre Soğuk Savaşı oluşan iki kutuplu sistemlerde dengeyi devam ettirecek olan süpergüçlerin savaş üretecek olan hem sorumsuzluk yapma ihtimalleri hem de sorumluluğu abartarak savaşa sürüklenme ihtimalleri ortadan kalacaktır. Örneğin, I. Dünya Savaşı öncesinde müttefikleri olan Sırbistan ve Avusturya-Macaristan arasındaki gerginlik, Almanya ve Rusya`yı savaşa itmiştir. İki kutuplu sistemde ise süpergüçler kendi kamplarından ayrılan bir ortak için büyük bir savaş çıkmasına izin vermeyecektir. Örneğin, Soğuk Savaş`ta

Fransa'nın NATO'dan ayrılması veya Çin'in SSCB'den uzaklaşması, genel olarak sistemin dengesinin ve istikrarının bozulmasına neden olmamıştır (Yalçın, 2015: 211-215).

Richard Saull, Soğuk Savaş'ın sona ermesinde Reagan politikasının paradoksal rolünü kabul etmiştir (Kolasi, 2013: 173).

Böylece iki kutuplu dünya sistemini savunan neorealistlerden farklı olarak neoliberalist Reagan döneminde, SSCB ve doğal olarak iki kutuplu sistem dağılarak ABD'nin tek kutuplu hegemonyası oluşmuştur. Özellikle SSCB'nin dağılmasında ABD'nin doğrudan askeri güç kullanmadığını ve sadece neoliberalizmin öngördüğü yumuşak güce önem verdiği gözönünde bulundurulursa, neoliberalizmin Soğuk Savaş'a ve iki kutuplu sisteme bakışının sert olduğu anlaşılabilir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve sermaye hareketlerinin tamamen serbestleşmesi, hem büyük devletler hem de büyük şirketler arasındaki rekabeti daha da alevlendirdi. SSCB'nin dağılmasının ardından yaranan karşı kutup boşluğu, 1990'larda küreselleşmenin de etkisiyle çok kutulu bir siyasal oluşum yönünde kaymaya olanak sağladı. Lakin oğul Bush'un ardından muhafazakar ve radikal neoliberal güçlerin ABD'de başkanlık seçimini kazanmasından sonra ABD'nin tek kutuplu bir dünyanın efendisi olma tasavvuru daha da öne geçti (İnsel, 2015: 15).

4.4. NEOREALİZM/NEOLİBERALİZM TARTIŞMASINDA YÖNTEMİN ETKİSİ (1960-1980)

Realizm, İdealizmin savunduğu fikirlere karşılık olarak gelişmiş ve İdealizmi ütopyik düşüncelerine göre suçlamıştır. Realizm geliştikçe alt dallara ayrılmıştır: Klasik realizm ve Neorealizm. Klasik realizmi savunan temel düşünürler olarak Carr ve Morgenthau öne çıkmıştır.

Morgenthau'nun Uluslararası Politika adlı kitabı, realizmin altı temel ilkesine değinmiştir. Bu ilkeler doğrultusunda neorealizm ise daha özele inerek üç temel ilkeyi ele almıştır: anarşi, güvenlik ve güç. Neorealizmin fikir babası Waltz, Morgenthau'nun temel bir açıklama zemini olarak sunduğu insan doğasının deneysel olarak test edilemeyeceğini bildirmiştir. Bunların yanısıra Amerikalı sosyal bilimci Morton Kaplan ve Amerikalı sosyal bilimci David Singer gibi düşünürler, Davranışsalcılık temelli ilkeler doğrultusunda klasik realizmi yöntem tartışması içerisinde çekmiş ve klasik realizmin kullandığı yöntemlerin bilimsel olmadığını ifade etmişler. Bu tartışmalar giderek büyüyerek neorealizm ve neoliberalizm tartışmalarına konu olmuş ve neorealistlerle neoliberalistler dünyayı anlamak ve açıklamak üzerine ontolojik bir tartışma içerisine girmişler.

Neomarksistler ise sosyal dünyayı anlama ve açıklama açısından diğer kuramlardan farklı görüşe sahip oldukları için, neorealizm ve neoliberalizmi ve onların ortaya çıkış süreçlerini onaylamamışlar. Bu durum Amerikalı sosyolog Charles Wright Mills tarafından 1959 yılında yayınlanan The Sociological Imagination adlı kitapta ele alınmıştır. Mills, kitabında sosyal bilimlerin çok soyut bir ampirisizmden oluştuğunu, diğer taraftan ise bir kuramdan ibaret kaldığını, ayrıca tarihsel gerçekliklerden de yoksun olduğunu iddia etmiştir. Aslında neoliberaler ve neorealistlerin her ikisi devleti temel aktör olarak görmüş, anarşiyi sistemin önemli bir parçası olarak tanımlamış ve devletlerin kendi aralarından bir işbirliğine gidebileceklerini savunmuşlar.

Neoliberalizmin temel düşünürlerinden olan Robert O. Keohane, devletlerarası işbirliğinin yapılabileceğini savunmuş ve After Hegemony adlı kitabında şöyle yazmıştır: "Hegemon bir devletin göreceli veya

zamanla güç kaybetmesi olanaklıdır. Fakat güç kaybetse bile diğer devletlerle olan ilişkilerini, yani işbirliğini devam etmesi mümkündür. Bu nedenle de devletlerin kendi aralarında işbirliği içerisinde olması ve istikrarı koruyabilmesi olanaklıdır”. Bu durum neoliberalistler ve neorealistler arasında anlaşmazlığa neden olmaktadır.

Neoliberalizm ve neorealizm arasındaki anlaşmazlıklar Amerikalı sosyolog David Allen Baldwin tarafından altı temel ilke şeklinde açıklanmaktadır.

- Uluslararası anarşinin doğası üzerine farklı yaklaşımlar
- Uluslararası işbirliğine dayalı farklı yaklaşımlar
- Neorealistlerin nispi kazanç ilkesini benimserken neoliberallerin mutlak kazanç ilkesine vurgu yapması üzerine farklılıklar
- Neorealistlerin ulusal güvenliği ön planda tutmasına karşılık neoliberallerin ekonomik politik anlayışı ön planda tutması üzerine farklılıklar
- Neorealistler kapasiteye vurgu yaparken neoliberallerin niyet ve beklentiye vurgu yapması üzerine farklılıklar
- Uluslararası anarşinin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları üzerine farklı yaklaşımlar (Daban, 2017: 214-217).

SONUÇ

Modern tarih, son 300 yıllık uzun bir süre boyu büyük güçlerin yükseliş ve düşüşleri üzerine kurulmuştur. Çok kutuplu dönemde sahnede farklı zamanlarda 12 büyük güç belirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başında bu hegemonik devletlerden yedisi, sonunda ise iki tanesi sahnede kaldı. Daha önce de yaşandığı gibi, bazıları zayıflayarak düşüş yapmış, diğerleri ise onların yerlerini alarak yükselmiştir. Fakat II. Dünya Savaşı bu modeli yıkmış ve egemen devletler dünyasında ilk kez iki kutuplu sistem ortaya çıkmıştır. İki kutuplu sistem 20. yüzyılın sonuna kadar sürmüştür. ABD liderliğindeki tek kutuplu dünya 21. yüzyılda yaşanan yeni gelişmelerle yeniden çok kutuplu sisteme kaymaktadır.

Uluslararası ilişkiler teorileri uluslararası olayların neden olduğu gibi olguları açıklamaya çalışmakta ve egemen devletler arasındaki ilişkiler hakkında spekülasyonlarda bulunmaktalar. Bazıları ise daha da ileri giderek, devletler arasındaki karşılıklı politik etkileşim kalıplarından geçmişteki olayları açıklayabilecek ve gelecekteki olayları öngörmekte yardımcı olacak genel prensiplere ulaşmaya çalışırlar. Fakat bu açıklamalar ve prensipler bir sonraki kuşak tarafından eleştiriye maruz kalmaktadır. Günümüz uluslararası ilişkiler disiplininde realist ve neorealist teoriler hakim olsa da, bu teorilerin ana varsayımları çok ciddi eleştirel saldırılara uğramakta ve geçerliliği sorgulanmaktadır. Bu bağlamda eleştirel kuram (kritik teori), normatif teori, postmodernizm, konstruktivizm (inşacılık kuramı) ve feminizm kuramları gibi postpozitivist teoriler sıklıkla gündeme gelmektedir. Neorealizme en önemli eleştiriler neoliberalizmden gelmiş ve uluslararası ilişkiler disiplininin üçüncü büyük tartışmasını oluşturmuştur.

Neorealizm, ilk kez Kenneth Waltz'un "Theory of International Politics" adlı çalışmasıyla gündeme gelmiştir. Neorealizmin ortaya çıktığı tarihin arka planında, yani 1970'lerde ABD hegemonyasının sarsılmaya ve emperyalizme karşı çıkışların gelmeye başladığı bir dönem gözükmekteydi. Böyle bir dönemde Waltz Realizm'i inkar edip yok saymayarak, tam tersi, realizmin zengin düşünce geleneğinden derin bilimsel ve zarif bir teori kurma çabasına girmiştir. Neorealistler, devletlerin sıklıkla işbirliği yaptığını ve Soğuk Savaş sonrası bir dönemde devletlerin birlikte çalışmaları için çok daha büyük fırsatlar olduğunu inkar etmezler. Fakat, bu düşünürler aynı zamanda devletlerin, anlaşma yaptıktan sonra diğerlerinin bu anlaşmalara uymamasından ve kendi üzerlerinden fayda sağlamalarından korktuğunu ve bu nedenle de işbirliğine yönelik kesin sınırlar belirlediklerini söylemekte. Neorealizme göre uluslararası sistemin üç temel özelliği onun anarşik yapısı, fonksiyonları ve devletler arasındaki güç dağılımıdır. Realistlerden farklı olarak neorealistlere göre güç sadece askeri değil, hem de ekonomik, coğrafi-demografik ve kültürel-bilimsel kapasite açısından da değerlendirilmiştir. Bir süper gücün sistem içerisinde en güçlü konuma sahip olması herkes üzerinde kontrol sağlamış olması değil, sistem içerisinde en fazla hareket serbestisine sahip olmasıdır. Nitekim hatta süper güçler bile bazen kendi müttefiklerinin bile davranışlarını kontrol edemeyebilirler. Waltz, uluslararası ilişkiler sisteminin hiyerarşik bir yapısının olmadığından hareketle, böyle bir sistemde düzeni tesis edecek bir otoritenin yokluğunu ve bu nedenle devletlerin kendi çıkarlarını gerçekleştirmek adına özgür hareket ettiğini, böyle bir durumda ise korku ve güvensizliğe dayalı anarşik ortamın oluşduğunu iddia etmiştir. Aynı zamanda çok kutuplu sistemin istikrarlı

ama savaşa yakın, iki kutuplu sistemin ise istikrarsız ama barışçıl olduğunu bildirmiştir.

Neoliberalizm kısmen sosyalist partilerin yükselişine tepki olarak yaranmıştır. Bu bağlamda neoliberalizm, toplumu sınırsız bireysel zenginleşmenin yıkıcı etkilerinden koruma amacıyla 19. yüzyılın ortalarından itibaren geliştirilmeye başlayan ve kapitalizm üzerinde empoze edilen bütün kolektif yapıları, sermaye karlılığının önünde engel olan herşeyi yıkmayı ve serbest piyasa mekanizmasını temel konuma getirmeyi amaçlamaktadır. Neoliberalizm`in temel amacı devletin sınırlarını geriye itmektir. Neoliberallerin temel düşünceleri serbest piyasanın tam şekilde oluşturulması, piyasaların serbest çalışmasına izin verilmesi, merkezi planlamanın durdurulması, hükümetlerin ve merkez yönetimin sınırlandırılması, devletin sadece bireylerin üretim faaliyetlerini düzenleyen mekanizmaları çalışır durumda tutma görevine sahip olmasıdır. Neoliberaler sert güçle yanaşı yumuşak gücün varlığını savunmakta ve ikincinin ikna ve gönüllülük yöntemlerine dayanmakta olduğunu bildirmekteler. Neoliberaler neorealistler gibi sistemin anarşik yapıya sahip olduğunu kabul etseler de, bunu işbirliği için engel değil, aksine karmaşık bağımlılık gereği daha fazla işbirliği getirebileceği savunmakta ve bu nedenle karmaşık bağımlılığı arttıracak ekonomik faaliyetin genişlemesini takdir etmekteler. Neoliberalizmde güvenlik anlayışı neorealistlerden farklı olarak karşılıklı bağımlılık, demokratik barış teorisi ve kurumsalcı liberalizm yaklaşımlarını da içermektedir. Liberallerden çok daha fazla bir şekilde “Laissez Faire Laissez Passer” ifadesinin içtenlikle icrasına kendini adayan neoliberalistler tam da tekelleşmenin, mali spekülasyonun, aşırı kar heveslisi rantiyelerin ve onların devleti etkilemesinin (yeniden) önünü açmaktalar. Başka sözle, Adam Smith`in karşısını almak istedikleriyle neoliberallerin fiilen

yaptıkları arasında çarpıcı benzerlik bulunmaktadır. Neoliberalizme gelen eleştirilerden birisi onun antidemokratik doğaya sahip olması ve demokrasinin sonunun başlangıcı olarak nitelendirilmesidir. Lakin ilginç nokta şu ki, neoliberaler Çin`den Brezilya`ya, Güney Afrika`dan Doğu Avrupa`ya kadar tüm dünya genelinde çırpınmakta olan ulusların ötesinden çağdaş kapitalizmin merkezine kadar, demokratik değerleri ifade eden grupları, hareketleri ve reformları desteklemekteler. Bu muhalif hareketlerin iktidarı ele aldığı bölgelerde ise neoliberalerin maskesi yırtılarak, asıl amaçlarını faaliyete geçirdikleri görülmektedir. Neoliberal politikaların yaygın başarısızlık ve darboğazla yüz yüze kaldığı böyle bir dönemde yönetim, pek çok kesimden olan siyasetçi ve akademisyenlerin her türlü sorunu aşmaya muktedir bir tür sihirli formül olarak gördüğü düşünceye dönüşmüştür. Başta Dünya Bankası olmakla farklı uluslararası mali kuruluşlar da kavramın ilk elden sahiplenmesi ve çeşitli raporlarında başat bir konuma yükselmesi, en son 2008 yılında patlak veren küresel krizde şahit olduğumuz gibi, “neoliberalizmin sonu veya post-neoliberalizm” tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

Sonuç olarak tüm bu tartışmalar Uluslararası İlişkiler disiplini zenginleştirmekte, çeşitli yaklaşımları ortaya çıkarmakta ve uluslararası ilişkilerde yaşanan olayların anlaşılması ve gelecekteki muhtemel olayların öngörülmesinde bakış açısı sunmaktalar. Fakat teoriler, entelektüel bir kurgudan ibaret olduğu için uluslararası ilişkilerin analizi zamanı hangi yöntemlerin kullanılması gerekliliğini ortaya çıkarmamaktadırlar. Genel olarak bu teorilerin gerçekliği yansıtıp yansıtmadığı hala sorgulanmaya devam ediyor.

KAYNAKLAR

- ABACI, Burcu, (2012). *Küreselleşme Sürecinde Neoliberal Politikaların Kalkınma Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- ARI, Tayyar, (2008). “Türk Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Değişim Sorunu Mu?”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, C. 4, S. 13, ss. 17-38.
- ARSLANTAŞ, Emre, (2017). “1960-1980 Yılları Arasında Uluslararası İlişkileri Anlamak: Paradigmalar Arası Tartışma”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 64, ss: 35-47.
- AYDIN, Kemal, (2014). “Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 5, S. 8, ss. 213-239.
- AYDIN, Mustafa, (2004). “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 1, ss. 33-60.
- BAYLIS, John, (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 8, ss. 69-85.
- BAYRAKTAR, Fesih, (2015). “Yönetişim Paradigması ve Neoliberalizm: Çelişki ve Kopuş Mu Uyum ve Süreklilik Mi?”, *Ardahan Üniversitesi İİBF Dergisi*, S. 2, ss. 71-94.
- BOZDAĞLIOĞLU, Yücel, (2007). *Realizm*, (Edt.) Haydar Çakmak, Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler, 1. Baskı, Platin Yayınları, Ankara.
- DABAN, Cihan, (2017). “Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmaların Yönteme Etkisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2, S. 27, ss. 190-227.
- DAĞI, İhsan, ERALP, Atila, KEYMAN, E. Fuat, POLAT, Necati, TANRISEVER, F. Oktay, YALVAÇ, Faruk, YURDUSEV, A. Nuri,

(2016). Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim Yayınları, İstanbul.

DARDOT, Pierre ve LAVAL, Christian, (2012). Dünyanın Yeni Aklı: Neoliberal Toplum Üzerine Deneme, (Çev.) Işık Ergüden, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

DAVER, Bülent, (1992). “Savaş ve Barış Üzerine”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 3, S. 10, ss. 181-186.

DUMAN, Mehmet, (2002). “Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri”, *Kocaeli Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 4, S. 2, ss. 1-16.

EMEKLİER, Bilgehan, (2011). “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Epistemolojik Paradigma Tartışmaları: Postpozitivist Kuramlar”, *Bilge Strateji*, C. 2, S. 4, ss. 139-184.

ERDOĞDU, M. Mustafa, (2010). “Neo-Liberal İktisatta Sonnun Başlangıcı ve Keynezyen İktisadın Reenkarnasyonu”, Politik İktisat ve Adam Smith, (Edt.) Hakan Kapucu, Murat Aydın, İsmail Şiriner, Farhang Morady, Ümit Çetin, Yön Yayınları, İstanbul.

FUKUYAMA, Francis, (1992). *The End of History and the Last Man*, Harper Perennial, New York.

GÖNLÜBOL, Mehmet, (1968). “Siyasal Bilim ve Hukuk: Kamuoyu ve Dış Politika”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 4, ss. 87-110.

GURCAN, Metin, (2012). “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, (Edt.) Atilla Sandıklı, Bilgesam Yayınları, İstanbul, ss. 71-132.

GÜNEŞ, Ergin, (2012). “Günümüz Uluslararası Siyasal Sistemin Yapısı ve Güç Dağılımı”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, S. 23, ss. 78-101.

GÜVELOĞLU, Nazım, (2004). “Demokrasinin Neoliberal Dönemde Geçirdiği Dönüşümün Siyasal Partiler Üzerindeki Etkileri”, *Praksis*, S. 12, ss. 11-36.

HARVEY, David, (2005). *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, New York.

HARVEY, David, (2012). “Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm”, (Çev.) Eylem Ç. Çığ ve Ünsal Çığ, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 2, S. 2, ss. 67-88.

HOCA, Bülent, (2010). “Klasik Liberalizme Kıyasla Neoliberalizmin Özgüllüğü ve Anlamı”, *Politik İktisat ve Adam Smith*, (Edt.) Hakan Kapucu, Murat Aydın, İsmail Şiriner, Farhang Morady, Ümit Çetin, Yön Yayınları, İstanbul.

HONER, M. Stanley ve HUNT, C. Thomas, “Invitation to Philosophy”, (Çev.) Hasan Ünder, (1982). “Felsefe ve İnsan Doğası”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 23, ss: 807-825.

İNSEL, Ahmet, (2015). *Neo-Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili*, İletişim Yayınları, İstanbul.

JONATHAN, Joseph, (2001). “Eleştirel Gerçekçiliğin Marksizme Faydalı Olabileceği Beş Nokta”, *Praksis*, S. 1, ss. 149-170.

KARAÇOR, Süleyman ve OLTULU, Arif, (2011). “Demokrasi ve Yönetişim Boyutu ile yeni Kamu Yönetimi Anlayışı”, *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 16, S. 22, ss. 403-418.

KAYA, Sezgin, (2008). “Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, S. 3, ss. 83-111.

KILIÇ, Yavuz, (2004). “İnsan Doğası” Kavramı Üzerine Bir Çalışma, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

KOLASİ, Klevis, (2013). “Soğuk Savaş`ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 68, S. 2, ss. 149-179.

KOLAY, Mehmet, (2015). *Kant ve Rousseau`nun İnsan Doğası ve Eğitim Anlayışları*, Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

KRISCH, Nico, (2005). “International Law in Times of Hegemony: Unequal Power and the Shaping of the International Legal Order”, *The European Journal of International Law*, C. 16, S. 3, ss. 369-408.

OĞULTÜRK, Cem, (2005). *Soğuk Savaş Sonrası Yeni Avrupa Güvenliği ve NATO`nun Transformasyonu*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gebze.

OKUR, A. Mehmet, (2015). “Gramsci, Cox ve Hegemonya: Yerelden Küresele, İktidarın Sosyolojisi Üzerine”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 12, S. 46, ss. 131-151.

ÖZEN, Çınar, (2004). “Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 4, ss. 59-79.

ÖZÇELİK, Sezai, (2005). “Neorealist and Neo-Gramscian Hegemony in International Relations and Conflict Resolution During the 1990`s”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, ss. 88-114.

ÖZDEMİR, Haluk, (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. 63, S. 3, ss. 113-144.

ÖZLÜK, Erdem, (2006). *Uluslararası İlişkiler Disiplininde Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması ve Çağdaş Uluslararası İlişkiler Teorilerine Etkileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

ÖZLÜK, Erdem, (2009). “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, *Selçuk Üniversitesi İİBS Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, C. 11, S. 17, ss. 237-360.

SANCAK, Kadir, (2013). “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 6, ss. 123-134.

SANDIKLI, Atilla ve KAYA, Erdem, (2012). “Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış”, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, (Edt.) Atilla Sandıklı, Bilgesam Yayınları, İstanbul, ss. 133-164.

SERDAR, İskender, (2015). “Neorealizm, Neoliberalizm, Konstruktivizm ve İngiliz Okulu Modellerinde Uluslararası Sistemsel Değişikliklere Bakış”, *The Journal of Europe-Middle East Social Science Studies*, C. 1, S. 1, ss. 14-38.

SENEMOĞLU, Olkan, (2016). “Machiavelli'den Hobbes'a Rönesans Dönemi Siyaset Teorisinde İnsan Doğası ve Toplum Anlayışı”, *İnsan&İnsan: Bilim, Kültür, Sanat ve Düşünce Dergisi*, C. 3, S. 8, ss. 77-100.

STINGLITZ, E. Joseph , (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*, (Çev.) Deniz Vural ve Arzu Taşcıoğlu, Plan B Yayıncılık, İstanbul.

ŞENER, Bülent, (2014). “Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: Amerikan İstisnacılığı Ya Da Açık/Kaçınılmaz Yazgı”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 26, ss. 405-420.

UĞUZ, Ayşegül, (2016). “Liberalizmde Güvenlik Kavramı ve Uluslararası Güvenliğe Getirilen Çözümler”, *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı II*, (Edt.) Ümit Güneş ve Eyüp S. Yavaş, İlem İlmî Etüdler Derneği, İstanbul, ss. 85-98.

ÜSTÜ, R. Bahar. (2014). “Neoliberal Politikaların Çevre Konusuna Etkileri Açısından Bir Değerlendirme”, *BEU SBE Dergisi*, C. 3, S. 1, ss. 155-176.

YALÇIN, B. Hasan, (2015). “Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 10, S. 1, ss. 209-229.

YALVAÇ, Faruk, (2010). “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşama”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 6, S. 24, ss. 3-32.

YALVAÇ, Faruk, (2011). “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 8, S. 29, ss. 71-99.

YÜKSEL, Mehmet, (2000). “Yönetişim (Governance) Kavramı Üzerine”, *Ankara Barosu Dergisi*, S. 3, ss. 145-160.

WALTZ, Kenneth, “Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 5, S. 17, ss. 3-44.

İNTERNET KAYNAKLARI

EYİGÜN, Eda, (2015). Kenneth N. Waltz ve Neorealizm, <http://akademikperspektif.com/2015/02/22/kenneth-n-waltz-ve-neorealizm/> (erişim tarihi: 05.03.2018)

“İşlevselcilik, Yapısal İşlevselcilik (Sosyoloji), <http://sosyolojisi.com/islevselcilik-yapisal-islevselcilik-sosyoloji/5412.html> (erişim tarihi: 10.03.2018)

YARDIMLI, Aziz, “John Locke ve Yalancı-Liberalizm”, http://azizyardimli.com/adlar/01_john_locke_ve_yalanci_liberalizm.html (erişim tarihi: 01.03.2018)

“Yeni İşlevselci Teorinin İşlevselci Teoriye Katkısı Nedir?”,
<http://akademikperspektif.com/2012/06/22/yeni-islevselci-teorinin-islevselci-teoriye-katkisi-nedir/>, (erişim tarihi: 10.03.2018)

TEZEL, Emine, (2014). “Kenneth Waltz ve Neorealizm”,
<http://www.tuicakademi.org/kenneth-waltz-ve-neorealizm/> (erişim tarihi: 07.03.2018)